

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jakub Čavojec

**Komparácia volebných systémov
krajín Pobaltia**

Bakalárska práca

Praha 2011

Autor práce: **Jakub Čavojec**

Vedúci práce: **Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

ČAVOJEC, Jakub. *Komparácia volebných systémov krajín Pobaltia*. Praha, 2010. 55 s.
Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut politologických
studií. Katedra politologie. Vedúci diplomovej práce Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Kľúčové slová

Volebný systém, Proporcionalita, Estónsko, Litva, Lotyšsko

Keywords

Electoral system, Proportionality, Estonia, Lithuania, Latvia

Rozsah práce: 90 083 znakov

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil len uvedené pramene a literatúru
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby bola práca sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 19.5.2011

Jakub Čavojec

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rád poďakoval Doc. PhDr. Tomášovi Lebedovi, Ph.D. za cenné rady a pripomienky, ktoré mi poskytol pri vedení tejto práce.

Obsah

1.	Úvod.....	2
2.	Skúmané javy	5
2.1	Proporcionalita volebných systémov	5
2.2	Nadrepräsentácia a podrepräsentácia parlamentných strán	6
2.3	Fragmentovanosť parlamentu.....	7
2.4	Prirodzený prah	7
3.	Listinné pomerné volebné systémy	10
3.1	Kandidátna listina.....	10
3.2	Hlavné premenné vplývajúce na proporcionalitu.....	13
3.2.1	Veľkosť volebných obvodov.....	14
3.2.2	Volebná formula.....	16
3.2.2.1	Volebná kvóta	16
3.2.2.1.1	Zbytkové mandáty	17
3.2.2.2	Volebný deliteľ.....	18
3.3	Uzatváracia klauzula	20
3.4	Počet a charakter skrutíní.....	21
4.	Zmiešané volebné systémy.....	23
4.1	Základné premenné	23
5.	Vývoj volebných systémov od obnovenia samostatnosti.....	26
5.1	Estónsko	26
5.2	Lotyšsko	28
5.3	Litva	30
6.	Komparácia volebných systémov.....	32
6.1	Proporcionalita volebných systémov	32
6.2	Nadrepräsentácia a podrepräsentácia parlamentných strán	39
6.3	Fragmentovanosť parlamentu.....	42
6.4	Prirodzený prah	44
7.	Záver.....	47
	Summary	49
	Zoznam použitej literatúry	50
	Zoznam použitých skratiek názvov strán a koalíc	54
	Projekt bakalárskej práce	56

1. Úvod

Volebný systém je jedným z najvýznamnejších prvkov každého politického systému. Voľby rozhodujú o zložení zastupiteľských orgánov a zároveň slúžia ako zdroj ich legitimacy. Spôsob, akým prebiehajú voľby v rôznych krajinách však nie je rovnaký. Každý druh použitého volebného systému má rozličný vplyv na podobu volebných výsledkov. Výskumom volebných systémov a ich účinkov sa vo svojich prácach zaoberala celá rada politológov. Táto práca sa bude zaoberať komparáciou volebných systémov v Estónsku, Lotyšsku a v Litve.

Väčšina postkomunistických krajín strednej a východnej Európy prešla po získaní samostatnosti k demokratickému štátnemu zriadeniu. Všetky tri pobaltské štáty, Estónsko, Lotyšsko a Litva sú parlamentnými demokraciami s jednokomorovými parlamentmi. Pôvodná podoba volebného systému využívaného ešte za čias komunistického režimu však nebola v podmienkach politického pluralizmu pre žiadnu z krajín vyhovujúca. Viedlo to teda ku konštruovaniu novej podoby volebných systémov, optimalizovaných pre vtedajšie podmienky v jednotlivých krajinách. Konkrétne podoby volebných systémov sa teda líšili. Zatiaľ čo v Estónsku a Lotyšsku bol zavedený pomerný volebný systém, v Litve sa volí pomocou zmiešaného volebného systému.

Na skúmanie týchto volebných systémov bude použitá synchronná metóda komparácie. Pomocou synchronnej komparácie sa analyzujú zvolené prvky (v prípade tejto práce sú to volebné) v konkrétnom časovom úseku. Vďaka takejto analýze je možné vymedziť odlišnosti spojené s priestorovým výskytom prvkov. (viac Říchová 2003: 7 – 11)

Objektom komparácie budú volebné systémy Estónska, Lotyšska a Litvy. Od získania samostatnosti na začiatku 90. rokov uzákonili všetky tri krajiny novú formu volebného systému. Za 20-ročné obdobie ich existencie sa menili len jednotlivé dielčie prvky daných volebných systémov. Avšak základná podstata volebných systémov zostala nezmenená.

Pre účely tejto práce budú jednotlivé volebné systémy skúmané na základe volebných výsledkov z posledných piatich volieb, ktoré sa v jednotlivých krajinách uskutočnili. Konkrétne sa bude jednať o časové obdobie medzi rokmi 1992 až 2011.

Cieľom tejto práce bude porovnať jednotlivé prvky volebných systémov a pomocou viacerých indexov zistiť, aké majú účinky na podobu volebných systémov. Táto práca si stanovuje odpovedať na nasledovné výskumné otázky:

- Ktorá krajina dosahuje najvyššiu mieru proporcionality volebných výsledkov?

- Aký vplyv majú volebné zisky jednotlivých strán efekt na ich reprezentáciu v parlamente?
- Aká je miera stability stranických systémov v jednotlivých krajinách?
- V ktorej krajine majú politické subjekty najjednoduchší prístup k parlamentným mandátom?

Ako už bolo spomenuté vyššie, k odpovedi na tieto otázky sa dospeje najmä pomocou niekoľkých indexov. Pre čo najväčšiu nestrannosť budú na výpočet proporcionality volebných systémov použité dva indexy vychádzajúce z rozdielneho výpočtu proporcionality. Konkrétne to bude Loosemore-Hanbyho index disproporcionality (D), ktorý vychádza z celkového rozdielu medzi distribúciou hlasov a alokáciou mandátov, a tzv. RR index, ktorý vychádza predstavuje alternatívnu metódu výpočtu proporcionality vychádzajúcej z hodnoty reálnych zbytkov.

K zodpovedaniu druhej výskumnej otázky budú analyzované výsledky indexu deformácie (I) pre jednotlivé politické strany. Pomocou tohto indexu bude možné zistiť, nakoľko zodpovedajú volebné zisky jednotlivých strán počtu mandátov, ktoré obdržali. Vo väčšine prípadov môžeme sledovať určitú mieru nadreprezentácie, resp. podreprezentácie parlamentných strán. Zisťovaný bude vplyv veľkosti volebných ziskov politických strán vo voľbách na ich reprezentáciu v parlamente.

Pomocou indexu fragmentácie (F) budeme môcť zistiť do akej miery sú stabilné stranické systémy v jednotlivých krajinách. Pozorované bude nakoľko sa darí stranám udržať si volebné zisky z predchádzajúcich volieb. Taktiež bude sledované, aký veľký vplyv majú novosformované strany na výsledok volieb.

Možnosť zúčastniť sa pridelovania mandátov vo voľbách býva často obmedzovaná nutnosťou prekročiť stanovenú uzatváraciu klauzulu. Táto podmienka je stanovená vo všetkých troch pobaltských krajinách. Okrem štátom určenej uzatváracej klauzuly existuje však aj druhá prekážka pre strany. Je ňou prirodzený prah, ktorý môže do značnej miery ovplyvňovať podobu volebných výsledkov. Jeho účinnosť je však závislá od jeho výšky. Zisťované bude, nakoľko je prirodzený prah účinný v obmedzovaní prístupu stranám k pridelovaniu mandátov. Použité budú viaceré vzorce jeho výpočtu, ktoré záležia od typu použitej volebnej formuly.

Práca bude členená do niekoľkých častí. V prvej časti budú popísané jednotlivé kvantitatívne metódy použité v práci, pomocou ktorých bude zisťovaná proporcionality volebných systémov, miera nadreprezentácie, resp. podreprezentácie jednotlivých politických subjektov, fragmentovanosť parlamentu a nakoniec hodnoty prirodzených prahov vo

volebných obvodoch každej krajiny. Nasledujúce dve kapitoly sa budú zaoberať zmiešanými a listinnými pomernými volebnými systémami. Budú tu charakterizované ich hlavné znaky a premenné. V tretej časti práce bude popísaný vývoj volebných systémov v každej krajine od získania samostatnosti. Podrobne bude vysvetlený aj spôsob prepočtu hlasov na mandáty v každom volebnom systéme. Záverečná kapitola sa bude venovať komparácii volebných systémov pomocou vyššie spomenutých kvantitatívnych metód.

Práca bude vychádzať najmä z odborných publikácií zaoberajúcimi sa volebnými systémami, z volebných zákonov platných v jednotlivých krajinách, z volebných výsledkov a z internetových stránok volebných komisií.

2. Skúmané javy

V tejto práci budú skúmané volebné systémy z hľadiska proporcionality ich volebných výsledkov, nadreprezentácie, resp. podreprezentácie jednotlivých strán, fragmentovanosti stranického systému a veľkosti prirodzených prahov. Použité budú výpočty viacerých indexy, ktorých výsledky budú analyzované. Pomocou nich bude možné dospieť k zodpovedaniu stanovených výskumných otázok.

Táto kapitola konkrétne priblíži, ako sa jednotlivé indexy počítajú a ako majú byť ich výsledné hodnoty interpretované.

2.1 Proporcionalita volebných systémov

V súčasnosti je jedným z najskúmanejších aspektov vzťahu medzi počtom získaných hlasov a mandátov miera proporcionality. Inými slovami, nakoľko zodpovedá pomer získaných hlasov pomeru získaných mandátov. Proporcionalita sa v niektorých prípadoch používa ako synonymum k spravodlivosti a preto sa maximálna proporcionalita niekedy považuje za cieľ volieb. Ideálnym stavom by teda bolo, keby každá strana získala rovnaké percento kresiel, ako percento získaných hlasov. (Katz 1997: 128)

Avšak v praxi dochádza takmer vždy dochádza k určitej deformácii, ktorá sa prejavuje v nadreprezentácii, resp. podreprezentácii jednotlivých politických strán. Žiadny volebný systém neprodukuje absolútne proporčné alebo disproporčné výsledky. Úplná proporcionalita a disproporcionalita sú len ideálnymi stavmi. Sú to krajné hodnoty škály, do ktorej vieme umiestniť jednotlivé volebné systémy na základe ich miery proporcionality. (Lebeda 2008: 29-31).

Problém však nastáva pri samotnom meraní proporcionality, resp. disproporcionality. Spôsob jej merania závisí od toho, ako túto disproporcionalitu definujeme. Tradičný výpočet proporcionality vychádza z celkového rozdielu medzi distribúciou hlasov a alokáciou mandátov. Avšak vo výpočte figurujú aj strany, ktoré žiadny mandát nezískali. Existuje viacero spôsobov na výpočet takto definovanej (dis)proporcionality. Pre účely tejto práce bude využitý Loosemore-Hanbyho index proporcionality (D):

$$D = \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$$

kde v_i označuje percento získaných hlasov a s_i označuje percento získaných mandátov. Ako už bolo spomenuté vyššie, do výpočtu sa zarátajú aj strany bez zisku mandátov. Výsledná

hodnota sa pohybuje v rozmedzí 0-100, kde 0 znamená maximálnu proporcionalitu a 100 maximálnu disproporcionalitu (Lebeda 2008: 32-33).

Takéto „klasické“ indexy výpočtu proporcionality pri výpočte rozdielov získaných hlasov a získaných mandátov však nie sú bezchybné. Pre lepšie porovnanie výstupov volebných systémov bude v práci použitá aj alternatívna metóda výpočtu proporcionality na základe reálnych zbytkov. Sú to hlasy, ktoré zostali nevyužité po použití najvyššej možnej (reálnej) kvóty, slúžiacej na prepočet hlasov na mandáty a platnej pre všetky strany. Konkrétne bude využitý RR index:

$$RR_b = \sum \left(v_i - s_i \min \frac{v_j}{s_j} \right) \quad \text{minimum platí pre } s \neq 0$$

kde v_i opäť označuje percento získaných hlasov a s_i percento získaných mandátov. Reálnu kvótu ($\min v_j/s_j$) zistíme pomocou vydelenia percenta získaných hlasov a percenta mandátov jednotlivých strán. V tomto výpočte nefigurujú politické strany, ktoré nezískali žiadny mandát. Najmenší z týchto podielov sa stáva reálnou kvótou. Výsledkom je celkový reálny zbytok v percentách, ktorý sa pohybuje v rozmedzí 0-100, kde 0 znamená maximálnu proporcionalitu a 100 maximálnu disproporcionalitu (Lebeda 2006: 670-674).

2.2 Nadreprezentácia a podreprezentácia parlamentných strán

Ako už bolo spomenuté vyššie, percento hlasov, ktoré obdrží strana vo voľbách väčšinou presne nezodpovedá percentu získaných mandátov. Takmer vždy dochádza k určitej deformácii v podobe nadreprezentácie, resp. podreprezentácie jednotlivých strán. Na výpočet ich hodnôt bude použitý index deformácie (I):

$$I = \frac{s_j}{v_j}$$

kde s_j predstavuje percento platných hlasov a v_j percento mandátov. Index sa počíta pre každú stranu zvlášť. Ak sa výsledok pohybuje v intervale 0-1, strana je podreprezentovaná. Ak bude výsledok vyšší ako 1, znamená to, že strana je nadreprezentovaná. Ideálnym stavom by bol výsledok 1 (Novák, Lebeda 2004: 414-415).

Zisťovaná bude korelácia medzi výslednými hodnotami indexu deformácie s volebnými ziskami strán. Určená bude hranica medzi nadreprezentáciou a podreprezentáciou strán v parlamente, ak to bude možné.

2.3 Fragmentovanosť parlamentu

Jedným zo spôsobov ako zmerať fragmentovanosť parlamentných síl je použitie Indexu fragmentácie (F):

$$F = 1 - \sum s_i^2$$

kde s_i označuje podiely jednotlivých strán na celkovom počte mandátov. Napríklad strana, ktorá získala 35% mandátov má hodnotu s_i rovnú 0,35. Index nám udáva pravdepodobnosť, že dvaja náhodne vybraní poslanci patria rôznym stranám (Novák 1997: 130). Konečný výsledok sa pohybuje v rozmedzí hodnôt 0 (všetci poslanci patria do jednej strany) až 1 (každý poslanec je z inej strany). Ak vychádza hodnota indexu nižšia ako 0,50 výsledok znamená prítomnosť dominantnej strany. Hodnota 0,50 označuje dokonalý bipartizmus, kde získala každá strana presne polovicu mandátov. Hodnota 0,50-0,67 naznačuje bipartizmus a hodnota vyššia než 0,70 poukazuje na multipartizmus (Novák, Lebeda 2004: 415).

2.4 Prirodzený prah

Prirodzený prah je ďalším významným aspektom, na základe ktorého vieme hodnotiť vlastnosti volebných systémov. Určuje najnižšie možné percento hlasov, ktoré musí získať politická strana v rámci volebného obvodu, aby mala garantovaný zisk aspoň jedného mandátu. Jeho výška závisí od viacerých faktorov. Najdôležitejším z nich je veľkosť volebného obvodu, resp. koľko mandátov sa v ňom rozdeľuje. Zvyčajne platí, čím väčší volebný obvod, tým nižšia hodnota prirodzeného prahu. Ak si predstavíme situáciu, kde 8 strán súťaží v rámci 3-mandátového, zisk aspoň jedného mandátu bude pre stranu jednoznačne náročnejší ako keby oň súperili v rámci 7-mandátového obvodu. Okrem veľkosti volebného obvodu ovplyvňujú výšku prirodzeného prahu aj iné faktory, akými sú napríklad počet súperiacich strán, ich vzájomná veľkosť, ale zároveň aj typ použitej volebnej formuly (Lebeda 2008: 132-133).

Okrem prirodzeného prahu existuje často aj ďalšia prekážka sťažujúca stranám prístup k prvému mandátu. Je ňou uzatváracia (volebná) klauzula. Na rozdiel od prirodzeného prahu je výška uzatváracie klauzuly závislá len od tvorcov volebných pravidiel. Prekročenie tohto

umelo vytvoreného prahu však nemusí zaistiť strane automaticky zastúpenie v parlamente. Takáto situácia môže nastať napríklad v malých volebných obvodoch, kde môže byť hodnota prirodzeného prahu vyššia ako samotná uzatváracia klauzula. Strana by mala istý zisk mandátu až po prekročení prirodzeného prahu. Prekročenie uzatváracej klauzuly zaistí strane jedine účasť strany v skrutíniu (Lebeda 2008: 132)

Hodnota prirodzeného prahu sa vypočíta pre každý obvod zvlášť. Jeho hodnota sa bude pohybovať medzi dvoma krajnými hranicami. Konkrétne je to prah najnižšieho zastúpenia (T_I'), ktorý udáva najnižšie možné percento hlasov potrebné pre stranu na zisk aspoň jedného mandátu, a prah najvyššieho vylúčenia (T_E'), ktorý naopak udáva najvyššie možné percento hlasov, ktoré za najnepriaznivejších podmienok nezaručí strane zisk mandátu. Tieto prahy bývajú nazývané aj dolným prahom (T_I') a horným prahom (T_E'). Všeobecne sa uznáva, že hodnota prirodzeného prahu sa bude blížiť strednej hodnote, ktorá sa nachádza uprostred medzi týmito prahmi. Túto hodnotu nazývame efektívnym prahom (T'), ktorý vypočítame nasledovne:

$$T' = \frac{T_I' + T_E'}{2}$$

Vzorce na výpočet dolného a horného prahu závisia od typu použitej volebnej formuly. V Estónsku a Litve sa mandáty prerozdeľujú pomocou Hareovej kvóty. Na výpočet týchto prahov budú preto použité nasledovné vzorce:

$$T_I = \frac{100}{Mp}$$

$$T_E = \frac{100p - 100}{Mp} \quad \text{pre } (p - 1 \leq s)$$

$$T_E = \frac{100}{M + 1} \quad \text{pre } (p - 1 \geq s)$$

kde M udáva veľkosť obvodu a p počet strán, ktoré sa zúčastňujú rozdeľovania mandátov. V prípade Litvy bude vypočítaný efektívny prah len v rámci pomernej zložky zmiešaného

volebného systému. Jeho hodnota bude teda platiť pre pomerne volený celoštátny volebný obvod o veľkosti 70 mandátov.

V Lotyšsku sa naopak na prerozdelenie mandátov používa deliteľ Sainte-Laguë, preto budú na vzorce na výpočet dolného a horného prahu vyzerat' nasledovne (Lebeda 2008: 135):

$$T_I = \frac{100}{2M + p - 2}$$

$$T_E = \frac{100}{2M - p + 2} \quad \text{pre } (p - 1 \leq s)$$

$$T_E = \frac{100}{M + 1} \quad \text{pre } (p - 1 \geq s)$$

3. Listinné pomerné volebné systémy

Listinné pomerné volebné systémy sú podkategóriou pomerných volebných systémov.¹ Hlavným znakom pomerných volebných systémov vo všeobecnosti je snaha zaistiť čo najreprezentatívnejší výsledok volieb, resp. rozdeliť mandáty medzi jednotlivé politické zoskupenia čo najproporčnejšie. Strana so ziskom 10% hlasov by mala získať 10% mandátov. Charakteristikou listinných pomerných volebných systémov je voľba poslancov pomocou kandidátnych listín politických strán. Existujú však viaceré druhy kandidátnych listín.

3.1 Kandidátna listina

Ako už bolo spomenuté vyššie, v listinných pomerných volebných systémoch sa volí pomocou kandidátnych listín. Pri vyhodnocovaní výsledkov volieb nie je podstatné len to, koľko mandátov je pridelených jednotlivým stranám, ale aj to, ktorí kandidáti zo stránickej kandidátky tieto mandáty obdržia. Môžu mať na to vplyv ako samotné strany ako aj voliči. Na základe možnosti voličov zasahovať do výberu jednotlivých poslancov, delíme kandidátne listiny na tri typy: prísne viazaná (closed/rigid list), viazaná (open list) a voľná (free list).

V prípade použitia prísne viazanej kandidátnej listiny, nemá volič k dispozícii žiadne preferenčné hlasy. Nemôže teda zasahovať do poradia kandidátov. Mandáty budú pridelené kandidátom v poradí, v akom sú umiestnení na kandidátnej listine. Ich poradie má teda výhradne v rukách politický subjekt, za ktorý kandidujú. Takýto typ kandidátnej listiny môže dopomôcť k zvoleniu zástupcov etnických či jazykových menšín. Pomocou tzv. zipového spôsobu zostavovania kandidátky sa môže uľahčiť napríklad zvolenie žien (viac Chytilék, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 209).

Presne opačne funguje voľná kandidátna listina. Voličom je tu ponechaná väčšia flexibilita pri výbere kandidátov. Strany majú menší vplyv na ich konečné poradie. V prípade Švajčiarska je voličom predložená kandidátna listina zoradená v abecednom poradí. Volič si ju môže upraviť podľa svojich predstáv. Má k dispozícii toľko preferenčných hlasov, koľko mandátov sa v rámci daného volebného obvodu rozdeľuje. Volič môže udeliť jednému kandidátovi aj viac ako jeden preferenčný hlas, iných kandidátov môže vyškrtnúť, prípade môže dať preferenčné hlasy kandidátom z viacerých kandidátnych listín (Chytilék, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 209-210; Klíma 1998: 199-200).

---

¹ Medzi pomerné volebné systémy sa zaraďujú aj systémy jedného prenosného hlasu a personalizované pomerné systémy. Niektorí autori však personalizované pomerné systémy považujú za podkategóriu zmiešaných systémov (viac Chytilék, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 212-214).

Určítym kompromisom medzi týmito dvoma kategóriami je použitie viazanej kandidátnej listiny, kde volič síce nemôže rozdeliť svoje preferenčné hlasy medzi rôzne kandidátne listiny, ale má možnosť vstupovať do poradia v rámci jednej kandidátnej listiny.

Shugart však viazané kandidátne listiny delí ešte na štyri typy, ktoré určuje na základe dvoch aspektov.

Prvým je spôsob usporiadania a výberu kandidátov. Na jednej strane nemusí byť stanovené poradie kandidátov na kandidátnej listine. O konečnom poradí rozhodnú až samotní voliči pomocou preferenčných hlasov. Na druhej strane môže byť poradie kandidátov určené politickým subjektom. Na posun určitého kandidáta na vyššie umiestnenie je potrebné prekonať určitú hranicu pomocou preferenčných hlasov. Druhým aspektom je počet preferenčných hlasov, teda či volič disponuje jedným alebo viacerými preferenčnými hlasmi, resp. či je udelenie preferenčného hlasu kandidátovi povinné alebo voliteľné (Chytilék, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 210-211; Shugart 2005: 41-44).

Na základe týchto aspektov klasifikuje Shugart viazané kandidátne listiny nasledovne:

Tabuľka 1: Shugartova klasifikácia systémov s viazanou kandidátnou listinou

Nutnosť určenia preferencia (staršia verzia počet preferenčných hlasov)/Váha preferenčných hlasov	O zvolení rozhodujú výhradne preferenčné hlasy.	O zvolení rozhoduje okrem preferenčných hlasov poradie na kandidátnej listine.
Je možné hlasovať bez určenia preferencia (viac než jeden preferenčný hlas)	<i>Open list</i> (Brazília, Peru, Taliansko pred 1993, Sri Lanka)	<i>Flexible list</i> (Belgicko, Česká republika, Rakúsko)
Nutné určenie preferencie (jeden preferenčný hlas)	<i>Quasi-list</i> (Čile, Fínsko, Poľsko)	<i>Latent list</i> (Estónsko, Holandsko)

Zdroj: Chytilék, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 211

Ako môžeme vidieť, Estónsko je zaradené do kategórie *Latent list*. Každá politická strana musí predložiť kandidátne listiny pre jednotlivé volebné obvody a jednu celoštátnu kandidátnu listinu, kde je poradie jednotlivých kandidátov určené politickou stranou. Voličovi sú predložené len kandidátne listiny politických strán pre príslušný volebný obvod. Na volebný lístok následne napíše číslo kandidáta, ktorému chce odovzdať svoj hlas.

V Estónsku sa mandáty pridelujú v troch skrutíniách. Priame mandáty získajú tí kandidáti, ktorí prekročili počtom preferenčných hlasov jednoduchú (Hareovú) kvótu vypočítanú pre daný obvod. V nasledujúcom skrutíniu sa podľa preferenčných hlasov určí

poradie kandidátov z tých kandidátnych listín, ktoré získali aspoň 5% zo všetkých platných hlasov. Vypočíta sa počet mandátov, ktoré má každá politická strana obdržať a následne sú tieto mandáty pridelené najvyššie umiestneným kandidátom. Mandáty, ktoré strana získala v prvom skrutíniu sa tiež považujú za mandáty politickej strany. V treťom celoštátnom skrutíniu získavajú mandáty najvyššie umiestnení kandidáti na celoštátnych kandidátnych listinách. Preferenčné hlasy však už pri určovaní ich poradia nezohrávajú žiadnu rolu. Ich poradie výhradne určené podľa vôle politickej strany.

V roku 1992 bolo pridelených v treťom skrutíniu až 60 mandátov, zatiaľ čo v druhom skrutíniu len 24. Po zmene volebného zákona pred voľbami v roku 1995 začalo toto číslo postupne klesať a počet mandátov pridelených v druhom skrutíniu začal stúpať. Vo voľbách v roku 2007 bolo v druhom skrutíniu pridelených 65 mandátov, zatiaľ čo v treťom skrutíniu len 26 (Pettai 2004: 831; Solvak, Pettai 2008: 576).

Lotyšsko na základe tejto klasifikácia patrí do kategórie *Open list*. Každá politická strana predloží kandidátne listiny pre jednotlivé volebné obvody. Poradie kandidátov je určené politickou stranou. Počet kandidátov na kandidátnej listine môže prekračovať počet mandátov rozdeľovaných v danom volebnom obvode o troch kandidátov.

Voličom sú predložené príslušné kandidátne listiny. Na každej z nich je vedľa mena kandidáta ponechané prázdne miesto, do ktorého môžu doplniť symbol „+“, ktorým označia svoj preferenčný (pozitívny) hlas. Každý volič môže prideliť preferenčný hlas ľubovoľnému počtu kandidátov.

Na druhej strane má volič aj možnosť pridelenia negatívnych hlasov. Ak chce túto možnosť využiť, jednoducho preškrtnie meno kandidátov, ktorých nepodporuje. Volič však môže odovzdať aj neupravený volebný lístok, bez učenia preferencie.

Výsledné poradie kandidátov je stanovené podľa počtu hlasov, ktoré jednotliví kandidáti získali. Kandidát získal toľko hlasov, koľko bolo odovzdaných pre kandidátnu listinu, na ktorej figuruje, mínus počet volebných lístkov, na ktorých bolo jeho meno preškrtnuté, plus počet volebných lístkov, na ktorých je vedľa jeho mena symbol „+“.

Mandáty sa pridelujú kandidátom s najväčším počtom hlasov. To znamená, že o zvolení konkrétnych kandidátov takmer výhradne rozhodujú preferenčné hlasy voličov. Jedine v prípade, že dvaja alebo viacerí kandidáti získajú rovnaký počet hlasov, o ich zvolení rozhoduje poradie v akom boli uvedení na kandidátnej listine danou politickou stranou.

V prípade Litvy hovoríme viazanej kandidátnej listine typu *Flexible list*. Keďže sa pomerne volí len v rámci jedného celoštátneho obvodu, každá strana predkladá pred voľbami

jednu kandidátnu listinu. Počet kandidátov na listine musí byť najmenej 25 a najviac 141. Kandidáti sú tu uvedení v poradí, aké stanoví príslušná strana.

Pri voľbách si volič vyberie kandidátnu listinu strany, za ktorú chce hlasovať. Na kandidátnej listine je 5 kolónok, do ktorých môže volič dopísať čísla 5 kandidátov, ktorým chce udeliť svoj preferenčný hlas.

Pôvodne mohli voliči v Litve, podobne ako v súčasnosti v Lotyšsku, prideľovať aj negatívne hlasy preškrtnutím kandidátovho mena alebo čísla na kandidátke. Táto možnosť však bola zrušená pred voľbami v roku 2000 (Millard 2004: 95 – 96). Pred týmito voľbami bola zmenená aj váha preferenčných hlasov. Konečné poradie kandidátov na kandidátnej listine sa určuje pomocou súčinu dvoch čísel a to volebným (election) ratingom a straníckym (party) ratingom.

Pôvodne sa volebný rating kandidáta počítal nasledovne: k celkovému počtu voličov, ktorí odovzdali svoj hlas príslušnej kandidátke sa pripočítal počet pozitívnych preferenčných hlasov pre kandidáta a od výsledného čísla sa odpočítal počet negatívnych hlasov pre kandidáta. Stranícky rating pre kandidáta sa rovnal celkovému počtu kandidátov na kandidátnej listine, zvýšeného o jedna, a následne sa od tohto čísla odpočítalo poradové číslo kandidáta.

Pred voľbami v roku 2000 sa zmenšil vplyv strany a zväčšil vplyv preferenčných hlasov na konečné poradie kandidátov. V súčasnosti sa volebný rating kandidáta, rovná počtu jeho preferenčných hlasov v prípade, že ich obdržal viac ako 70. Ak obdržal kandidát menej ako 70 preferenčných hlasov, jeho volebný rating sa rovná nule.

Výpočet stranického ratingu sa zmenil nasledovne: stranický rating posledného kandidáta je o jedna menší ako je celkový počet kandidátov na listine; stranický rating prvého kandidáta je dvadsaťkrát vyšší ako stranický rating kandidáta posledného a napokon rozdiel stranických ratingov kandidátov, ktorých poradie na kandidátke sa líši o jednu priečku, sa bude rovnať 19. (Law on Elections to the Seimas (1992, as amended 2008))

3.2 Hlavné premenné vplývajúce na proporcionalitu

Pri skúmaní listinných pomerných volebných systémov sú okrem typu použitej kandidátnej listiny zásadne najmä faktory ktoré ovplyvňujú proporcionalitu volebných výsledkov. Medzi rôznymi autormi neexistuje jednotný názor na počet ani druh týchto premenných.

Pre účely tejto práce sa za hlavné premenné ovplyvňujúce proporcionalitu volebných výsledkov budú považovať nasledovné (Lebeda 2008: 24-28):

1. Veľkosť volebných obvodov
2. Použitá volebná formula
3. Uzatváracia klauzula
4. Počet a charakter skrutíní

3.2.1 Veľkosť volebných obvodov

Veľkosť volebného obvodu označuje koľko mandátov sa v rámci daného volebného obvodu medzi strany rozdeľuje. Z viacerých štúdií vyplýva, že veľkosť volebných obvodov je najdôležitejšou premennou ovplyvňujúcou proporcionality volebných výsledkov. (Rose 2000:67)

Veľkosťou volebného obvodu sa teda neoznačuje ani počet voličov ani geografická veľkosť samotného volebného obvodu. Ich veľkosť sa v rôznych volebných systémoch môže pohybovať od mnoho jednomandátových volebných obvodov až po jeden celoštátny volebný obvod, kde sa rozhoduje o pridelení všetkých mandátov v parlamente² (Lebeda 2008: 63, Lijphart 1999:150).

Existujú viaceré delenia volebných obvodov podľa ich veľkosti. Taagepera a Shugart delia volebné obvody na obvody s nízkou (2-4 mandáty), strednou (5-9 mandátov) a vysokou (10 a viac mandátov) veľkosťou, zatiaľ čo Nolan na malé (2-5 mandátov), stredne veľké (6-10 mandátov) a veľké (10 a viac mandátov) volebné obvody. V rámci jednomandátových volebných obvodov sa tiež môže využívať pomerná voľba, ale jej výsledky sú totožné s výsledkami pri použití väčšinovej volebnej formule (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 127 – 128).

Všeobecne platí tvrdenie, že „so zvyšujúcou sa veľkosťou obvodov vzrastá miera proporcionality a naopak so znižovaním veľkosti sa zvyšuje disproporcionalita“ (Lebeda 2008: 63-64). Medzi podielom získaných mandátov a podielom získaných hlasov pre stranu panuje vo veľkých volebných obvodoch relatívna zhoda, zatiaľ čo v malých volebných obvodoch sledujeme väčšiu disproporciosť. Táto disproporciosť sa väčšinou prejavuje zvýhodňovaním veľkých strán oproti malým. Existujú aj výnimky, kedy môžu byť volebné výsledky v rámci malých volených obvodov deformované v prospech malých strán (Lebeda 2008: 63).

---

² Taagepera a Shugart uvádzajú ako príklady týchto dvoch extrémov na jednej strane Nový Zéland a USA (Snemovňa reprezentantov), kde sa každý poslanec volí v rámci jednomandátových volebných obvodov, a na druhej strane Izrael a Holandsko, kde existuje len jeden celoštátny volebný obvod, v ktorom sa rozdeľuje viac ako 100 mandátov (Taagepera, Shugart 1989: 20).

Vzrastanie miery proporcionality následkom zväčšovania volebných obvodov platí len v prípade pomerných volebných systémov. Vo väčšinových volebných systémoch funguje tento vzťah presne naopak. Príkladom môžu byť dva extrémny väčšinového systému. Ak dve strany, silnejšia strana A a slabšia strana B, súperia v rámci mnohých jednomandátových volebných obvodoch, strana B má šancu zvíťaziť v niektorých obvodoch. Ak by však o priazeň voličov bojovali v rámci jedného celoštátneho volebného obvodu, silnejšia strana A by získala všetky mandáty (Lijphart 1999: 150-151).

Taagepera a Shugart na základe výpočtov uvádzajú, že v rámci malých volebných obvodov (4 a menej mandátov) má konkrétna veľkosť volebného obvodu veľký vplyv na výsledok volieb. Najevidentnejšie to môžeme pozorovať v 1- a 3-mandátových volebných obvodoch, kde je pomerne pravdepodobné, že niektorá strana získa väčšinu mandátov, aj napriek tomu, že nezískala väčšinu hlasov. Tieto tzv. *umelo vytvorené (manufactured) väčšiny* sa len zriedkavo objavujú vo väčších ako 5-mandátových volebných obvodoch (Taagepera, Shugart 1989: 114).

Na základe lotyšského volebného zákona (The Saeima Election Law) z roku 1995 je územie Lotyšska rozdelené do piatich volebných obvodov. Počet mandátov pridelených v jednotlivých obvodoch nie je pevne stanovený. Určuje sa vždy 4 mesiace pred volebným dňom a to nasledovne: (1) celkový počet voličov sa vydolí číslom 100, (2) následne sa týmto číslom vydolí počet voličov v rámci volebného obvodu. Každému obvodu je pridelený počet mandátov rovnajúci sa celému číslu z výpočtu (2). Nerozdelené mandáty sa budú pridelať postupne volebným obvodom na základe najvyššieho zbytku z výpočtu (2). V prípade, že by dva volebné obvody mali rovnakú hodnotu zbytku, bude mandát pridelený volebnému obvodu s menšou hodnotou celého čísla z výpočtu (2). Ak by mali dva volebné obvody obe výsledné hodnoty rovnaké, mandát sa pridelať pomocou losu. V posledných parlamentných voľbách v roku 2010 sa veľkosti volebných obvodov pohybovali medzi 13 až 29-mandátovými. Klasifikujeme ich teda ako veľké volebné obvody.

Estónsko sa delí na 12 volebných obvodov. Ich veľkosť sa určuje rovnako ako v Lotyšsku, s jedinou výnimkou, že celkový počet voličov sa delí číslom 101. V posledných parlamentných voľbách v roku 2011 sa volilo v 4 až 12-mandátových volebných obvodoch.

V Litve žiadne podobné výpočty nie sú potrebné, keďže sa porporčne volí len v jednom celoštátnom 70-mandátovom volebnom obvode. Väčšinovo sa volí v 71 jednomandátových volebných obvodoch.

3.2.2 Volebná formula

V rámci volebných systémov zohráva spôsob rozdeľovania mandátov medzi politické strany významnú rolu. Teoreticky by mala každá strana získať presne také percento mandátov, aký je jej percentuálny zisk hlasov, aby boli mandáty rozdelené spravodlivo. V praxi sa na pridelovanie hlasov používajú volebné formuly.

Rozlišujeme dva typy volebných formúl, ktoré sú fungujú na základe odlišných princípov – *volebné kvóty* a *volebné delitele*. „Kvóty a delitele predstavujú základné stavebné kamene matematických formúl, pomocou ktorých sa proporcionálne pridelujú kreslá vo viacmandátových volebných obvodoch.“ (Rose 2000: 252)

V nasledujúcej podkapitole budú uvedené konkrétne príklady oboch typov formúl a podrobnejšie budú popísané pre túto prácu relevantné metódy prepočtu hlasov na mandáty.

3.2.2.1 Volebná kvóta

Prvou možnosťou, ako prepočítať hlasy na mandáty je využitie volebnej kvóty (čísla). Táto kvóta (Q) sa vypočíta použitím celkového počtu odovzdaných hlasov (V) a celkového počtu mandátov (S).³ Mandáty budú prisúdené tým stranám, ktoré túto kvótu počtom svojich získaných hlasov prekročia.

V praxi sa však pomocou volebnej kvóty takmer nikdy neprerozdelia všetky mandáty, preto bývajú väčšinou volebné kvóty používané spolu s ďalšími metódami, resp. bývajú využívané vo viacerých skrutíniách. V prípade použitia niektorých kvót (napr. kvóta Imperiali) by však mohlo dôjsť k opačnej situácii, kedy by v obvode mohlo byť rozdelených viacej mandátov ako je prikázaných. (Lebeda 2008: 75-76)

Hareova kvóta

Hareová kvóta, niekedy nazývaná „jednoduchá kvóta“, je najjednoduchšou volebnou formulou. Jej hodnota sa zistí jednoduchým podielom celkového počtu odovzdaných hlasov a mandátov, ktoré majú byť pridelené stranám:

$$Q = \frac{V}{S}$$

---

³ Obecný vzorec na výpočet volebnej kvóty je nasledovný: $Q = V/(S+n)$ a kvóty sa líšia v hodnote n (pozn. v niektorých textoch bývajú premenné V a S označované písmenami H a M v tomto poradí). Čím vyššia je hodnota n , tým je pomer nepridelených mandátov k celkovému počtu mandátov menší (viac v Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 120-123)

Výsledná hodnota tejto kvóty určuje koľko hlasov pripadá na jeden mandát. Každá strana získa toľko mandátov, koľkonásobne prekročí túto výslednú volebnú kvótu.

Ako bolo spomenuté vyššie, pomocou tejto kvóty je prakticky skoro nemožné prerozdeliť všetky mandáty. Prerozdeliť všetky mandáty by bolo teoreticky možné jedine v prípade, že by všetky politické strany získali presný násobok danej kvóty. Čím je volebný obvod menší, resp. čím je počet kandidujúcich strán v obvode väčší, tým menej mandátov sa dokáže pomocou Hareovej kvóty rozdeliť. Najčastejšie býva preto spájaná s metódou najvyšších zbytkov (viď nižšie). (Riedwyl, Steiner 1995: 361)

V Estónsku je Hareová kvóta využívaná na prerozdelenie mandátov v rámci prvého a druhého skrutínia. V Litve je používaná na prepočet mandátov v celoštátnom 70-mandátovom obvode.

Ďalšie volebné kvóty

Tabuľka 2: Volebné kvóty

Názov volebnej kvóty	Vzorec výpočtu
Hagenbach-Bischoffova kvóta	$Q = \frac{V}{S + 1} + 1$
Droopova kvóta	$Q = \frac{V}{S + 1}$
Kvóta Imperiali	$Q = \frac{V}{S + 2}$
Posilnená kvóta Imperiali	$Q = \frac{V}{S + 3}$

Zdroj: Chytílek, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 191-194.

3.2.2.1.1 Zbytkové mandáty

V prípade mandátov, ktoré nebolo možné na základe volebnej kvóty rozdeliť, existuje viac možností, ako ich možno prideliť.

Zbytkové mandáty môžu byť pridelené na rovnakej úrovni volebných obvodov alebo v ďalšom skrutíniu. Na pridelovanie mandátov na tej istej úrovni je možné využiť dve metódy – metódu najväčších zbytkov a metódu najväčších priemerov (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 122).

Metóda najväčšich zbytkov

Pri použití metódy najväčšich zbytkov sa zvyšné mandáty prerozdelia medzi strany s najvyšším počtom nevyužitých hlasov, ktoré neprekročili požadovanú kvótu. Pomocou tejto metódy je možné pridelit' každej strane najviac jeden mandát.

Metóda najväčšich priemerov

Použitím tejto metódy budú zvyšné mandáty pridelené podľa toho, ktorá strana vykazuje najvyšší priemerný počet hlasov na príslušný mandát. Priemerný počet hlasov na pridelovaný mandát zistí sa u každej strany vydelením počtu získaných hlasov počtom získaných mandátov zvýšeným o jedna. Strana s najvyšším priemerom získava mandát. Politické strany môžu pomocou tejto metódy získať viac mandátov. (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 123).

Pridelovanie mandátov v ďalšom skrutíniu

Poslednou možnosťou ako rozdelit' zostávajúce mandáty je ich prerozdeľovanie v ďalšom skrutíniu na vyššej úrovni volebných obvodov. V druhom skrutíniu je možné využitie rôznych metód. V prípade, že je znova použitá niektorá volebná kvóta, opäť môže dôjsť k neprideleniu všetkých zvyšných mandátov. Následne by sa postupovalo opäť jednou z vyššie uvedených metód (Lebeda 2008: 86-87).

3.2.2.2 Volebný deliteľ

Druhým typom volebných formúl je systém volebného deliteľa. Je založený na princípe pridelovania mandátov postupne tým stranám, ktoré na príslušný mandát vykazujú najvyšší priemerný počet hlasov. Preto niektorí autori označujú túto metódu ako systém najväčšieho priemeru. De facto sa však môže takto označovať jedine d'Hondtov deliteľ. Rôzne volebné formule založené na tomto princípe sa rozlišujú na základe ich charakteristického číselného radu deliteľov. Výhodou volebných deliteľov oproti volebným kvótam je fakt, že nezostanú žiadne neprerozdelené mandáty. Všetky mandáty je možné pridelit' hneď v prvom skrutíniu (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 124).

D'Hondtov deliteľ

D'Hondtov deliteľ je v súčasnosti asi najbežnejšou metódou používanou na prerozdelenie mandátov.⁴ Niekedy býva označovaný aj ako Jeffersonov deliteľ, podľa Thomasa Jeffersona, ktorý navrhol túto metódu na pridelenie kresiel v Kongrese.

D'Hondtov deliteľ „vychádza zo zásady, že nie je spravodlivé, aby akákoľvek strana obdržala mandát skôr, pokiaľ má nižší priemerný počet hlasov na jeden mandát než ktorákoľvek iná strana“ (Lebeda 2008: 88). Príslušný mandát bude pridelený tej strane, ktorá naň vykazuje najvyšší priemer hlasov. Konkrétne funguje táto metóda vydelením celkového počtu získaných hlasov radom čísel (deliteľov), počínajúc od jednotky: (1; 2; 3; 4...). Platí zásada, že strana získa svoj prvý mandát na základe delenia prvým deliteľom, druhý na základe delenia druhým atď. (Lebeda 2001: 437). Na prerozdelenie mandátov sa vyberie toľko najvyšších priemerov, koľko je celkový počet mandátov. Oproti Hareovej kvóte dopomôže d'Hondtov deliteľ k zisku mandátu častejšie silnejšej strane a tým oslabí slabšiu stranu (Lebeda 2008: 87-90).

V Estónsku sa v treťom skrutíniu využíva modifikovaný d'Hondtov deliteľ s indexom 0,9. Každý deliteľ v číselnom rade, okrem prvého, na umocnený na 0,9. Číselný rad vyzerá preto nasledovne: (1; $2^{0,9}$; $3^{0,9}$; $4^{0,9}$ ...) (Dančák, Pospíšil, Rakovský 1999: 28).

Deliteľ Sainte-Laguë

Tento deliteľ je alternatívou k D'Hondtovmu deliteľovi. Pri jeho použití sa zisky strán delia nasledujúcim číselným radom: (1; 3; 5; 7...). Mandáty sa prerozdeľujú rovnako ako v prípade d'Hondtovho deliteľa. Z daného číselného radu môžeme usúdiť, že je to účelovo vytvorená metóda, ktorá nevychádza z predpokladu najvyššieho priemeru hlasov na pridelený mandát, keďže napr. druhý mandát nezíska strana po delení dvojkou, ale po delení trojkou.

Na rozdiel od d'Hondtovho deliteľa, tento zvýhodňuje malé a stredne veľké strany oproti veľkým. Deliteľ Sainte-Laguë sa v svojej pôvodnej podobe používa už len v Lotyšsku, Poľsku a v Bosne (Lebeda 2008: 90-91).

---

⁴ D'Hondtov deliteľ sa využíva napríklad v Rakúsku, Belgicku, Fínsku, Španielsku, Brazílii, ale aj v Českej republike (viac v Lebeda 2008: 90).

Ďalšie používané volebné delitele

Tabuľka 3: Volebné delitele

Názov deliteľa	Číselný rad
Dánsky deliteľ	(1; 4; 7; 10)
Deliteľ Imperiali	(2; 3; 4; 5)
Modifikovaný deliteľ Sainte-Laguë	(1,4; 3; 5; 7)
Modifikovaný Huntingtnov deliteľ	(1,41; 2,45; 3,46; 4,47)
Modifikácia d'Hondtového deliteľa ⁵	(1,42 ; 2; 3; 4)

Zdroj: Chytilík, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 197-200.

3.3 Uzatváracia klauzula

Uzatváracia klauzula, resp. volebný prah je veľmi významným nástrojom, ktorý obmedzuje najmä drobným stranám prístup k mandátom. Uzatváracia klauzula, ktorá je vyjadrená v percentách, sa nesmie zamieňať za volebné kvórum, ktoré je definované konkrétnym počtom získaných hlasov (Lebeda 2008: 120).

Ak sa chcú strany zúčastniť prerozdelenia hlasov skrutíniu, musia uzatváraciu klauzulu prekročiť. Takto sa zabráňuje triešteniu parlamentných síl. Jej vplyv na proporcionalitu môže byť rôzny. Okrem jej výšky záleží aj na fragmentovanosti stranického systému. V prípade, že o miesta v parlamente súťažujú veľa malých strán, ktorým sa ju nepodarí prekročiť, má uzatváracia klauzula veľký vplyv na disproportionalitu aj v prípade, ak je jej hodnota nastavená pomerne nízko.

Rose rozdeľuje typy uzatváracích klauzúl podľa štyroch faktorov (Rose 2000: 310):

1. Úroveň aplikácie klauzuly: klauzula môže byť použitá na úrovni volebných obvodov, na celoštátnej úrovni alebo na oboch úrovniach
2. Stupeň aplikácie klauzuly: klauzula môže byť aplikovaná v ktoromkoľvek (alebo v každom) skrutíniu pridelenia mandátov.
3. Percentuálna veľkosť klauzuly: najbežnejšie hodnoty sú 3%, 4% a 5%, ale existujú aj výnimky

⁵ Takáto modifikácia d'Hondtovho deliteľa bola súčasťou novely volebného zákona do Poslaneckej snemovne ČR, ktorá bola následne zrušená Ústavným súdom v roku 2001. Táto modifikácia sa používa už len pre voľby do krajských zastupiteľstiev (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 125).

4. Stupňovanie klauzuly: výška klauzuly sa môže byť odlišná pre jednu kandidujúcu stranu a pre predvolebné koalície.

V prípade, že je uzatváracia klauzula stanovená na úrovni volebných obvodov, musí strana na účasť v skrutíniu prekročiť túto klauzulu v každom obvode zvlášť. Môže teda nastať situácia, kedy sa malá strana zúčastní rozdeľovania mandátov len v niektorých volebných obvodoch, v ktorých výšku klauzuly prekročila.

Stanovená uzatváracia klauzula na úrovni volebných obvodov môže byť v niektorých prípadoch prakticky neúčinná. Ak je veľkosť volebného obvodu malá, prirodzený prah bude často vyšší ako uzatváracia klauzula a preto bude až jeho prekročenie zaisťovať účasť na prerozdeľovaní mandátov. (Lebeda 2008 : 116-120).

Vo všetkých troch pobaltských štátoch je výška celoštátnej uzatvárackej klauzuly pre samostatne kandidujúce strany rovnaká, a to 5%. Predvolebné koalície v Litve musia prekročiť 7% klauzulu. V Estónsku je uzatváracia klauzula využívaná až v treťom skrutíniu.

3.4 Počet a charakter skrutínií

Poslednou základnou premennou, ktorá má vplyv na proporcionalitu volebných výsledkov je počet úrovní volebných obvodov, na ktorých sa pridelujú mandáty, resp. počet skrutínií a ich charakter. Prostredníctvom menších základných volebných obvodov dokážu viacúrovňové (multi-tier) volebné systémy zabezpečiť lepší kontakt a väzby medzi poslancom a voličom. Zároveň sa však vďaka pridelovaniu mandátov aj na vyšších úrovniach obmedzujú disproporčné účinky malých volebných obvodov, ktoré majú v tomto prípade skôr psychologický efekt na voličov, ako reálny dopad na výsledok volieb. Úroveň proporcionality závisí najmä od toho, aký podiel mandátov je na vyšších úrovniach pridelovaný. Volebné systémy využívajúce viac skrutínií delíme na dva druhy: *systém zbytkových mandátov zo zbytkových hlasov* a *systém kompenzačných mandátov*⁶(Lebeda 2008: 121).

Systému zbytkových mandátov zo zbytkových hlasov sa využíva pri použití volebných kvót na pridelovanie mandátov na najnižšej úrovni volebných obvodov. Pri použití kvót sa spravidla nerozdelia všetky mandáty.

---

⁶ Existuje aj tretia skupina volebných systémov, ktoré pridelujú mandáty na vyššej úrovni kvôli inému dôvodu, ako je kompenzovanie miery disproporcionality, ktorá vzniká pridelovaním mandátov na nižšej úrovni. Účelom takto vytvorených systémov môže byť zvyhodňovanie veľkých strán. Typickým príkladom je grécky volebný systém medzi rokmi 1974-1985 (viac Lebeda 2008: 129-130).

Zbytkové mandáty sa teda budú prideľovať na vyššej úrovni, kde môže byť využitá akákoľvek volebná kvóta alebo deliteľ. Úroveň proporcionality závisí od druhu volebnej kvóty použitej na najnižšej úrovni. Čím nižšia je veľkosť kvóty, tým menej mandátov zostane na prideľovanie na vyššej úrovni. Znamená to, že na základnej úrovni volebných obvodov sa rozdelí viac hlasov častejšie v prospech veľkých strán čo znižuje mieru proporcionality volebných výsledkov (Lebeda 2008: 121-122).

Druhým spôsobom prideľovania mandátov na vyššej úrovni je využitie systému kompenzačných mandátov, ktorých počet je dopredu stanovený zákonom. Na najnižšej úrovni prideľovania mandátov sa využíva spravidla niektorý volebný deliteľ. Rozdelia sa teda všetky mandáty. Na rozdiel od systému zbytkových mandátov sa konečné prideľovanie mandátov na najvyššej úrovni odvíja od všetkých odovzdaných hlasoch na nižšej úrovni. Pre každú stranu sa zistí ideálny počet mandátov, ktoré by mala obdržať. Od tohto čísla sa odpočíta počet mandátov, ktoré už strana obdržala na nižšej úrovni. Rozdiel týchto hodnôt predstavuje konečný počet kompenzačných mandátov, ktoré budú danej strane pridelené ⁷(Morkes 2008: 165-166).

---

⁷ Volebné systémy, ktoré využívajú kompenzačné mandáty sú pomerne rozmanité. Vo Švédsku sa prideľuje 40 kompenzačných mandátov, v Nórsku len 8, ale napr. v Nemecku až 299. (viac Lebeda 2008: 123-128; Morkes 2008: 162-177).

4. Zmiešané volebné systémy

Definovať zmiešaný volebný systém nie je tak jednoduché ako by sa mohlo zdať. Dlhú dobu sa za zmiešané volebné systémy považovali také systémy, v rámci ktorých sa volili poslanci pomocou dvoch princípov: väčšinového a proporčného. Avšak takáto definícia je príliš široká. Použitím takéhoto popisu by medzi zmiešané volebné systémy patrili aj všetky semiproporčné volebné systémy, ktoré niektorí politológovia považujú za osobitnú kategóriu volebných systémov (viac. Chytilík, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 30 – 32). Pomocou tejto definície teda nie je možné určiť nejaký obecný typ volebných systémov. Vytvorila by sa len skupina systémov založených na nejakom kompromise medzi proporčným a väčšinovým princípom, ktoré sa nedajú zaradiť ani medzi väčšinové, ani medzi proporčné volebné systémy (Cabada, Ženíšek 2003: 39).

Existuje aj definícia, ktorá do skupiny zmiešaných volebných systémov zaraďuje tie volebné systémy, v ktorých je polovica zákonodarcov volená v jednomandátových volebných obvodoch a druhá polovica pomerným spôsobom pomocou kandidátnych listín. Takáto definícia nám jednoznačne zúži počet volebných systémov, ktoré môžeme zaradiť do kategórie zmiešaných. V realite však nenájdeme mnoho systémov, pre ktoré by táto definícia platila.⁸

Shugart a Wattenberg definujú zmiešaný systém ako „podmožinu širšej kategórie viacstupňových volebných systémov.“ (Cabada, Ženíšek: 40). Kreslá sa v týchto volebných systémoch pridelujú v dvoch alebo viac prekrývajúcich sa skupinách (úrovniah) volebných obvodov. Volič má pritom jeden alebo viac hlasov, ktoré budú použité na pridelenie kresla vo viac než jednej úrovni. Nominálna úroveň⁹ systému je obsadená menovite a druhá úroveň pomocou kandidátnych listín (Cabada, Ženíšek 2003: 39-41; Shugart, Wattenberg 2001: 9-11).

4.1 Základné premenné

Za základné premenné zmiešaných volebných systémov považujeme najmä (Chytilík, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 233):

1. kombinácie volebných techník v rámci oboch zložiek,
2. vzťah medzi zložkami,

---

⁸ V Izraeli je väčšinovo volený len jeden zákonodarca, ale napr. v Taliansku sa len o štvrtine kresiel rozhoduje pomocou pomerného princípu. Vo Venezuele sa zase väčšinovo volí vo viacmandátových volebných obvodoch. (Shugart, Wattenberg 2001: 9).

⁹ Nominálna úroveň je väčšinou volená pomocou väčšinového princípu. Využitý môže byť aj semiproporčný systém. Preto by sa nominálna úroveň nemala zamieňať s pomenovaním väčšinová (Cabada, Ženíšek 2003: 41).

3. podiel mandátov medzi oboma úrovňami,
4. počet hlasov, ktorými voliči disponujú,
5. počet volebných obvodov,
6. výšku klauzuly v rámci pomernej zložky,
7. prirodzený prah,
8. podobu kandidátnych listín.

Najčastejšie sa v nominálnej zložke používa väčšinový princíp hlasovania a to systém prvého v celi tzv. *first past the post*. O niečo menej býva využívaný dvojkolový väčšinový systém. Výnimočne sa využívajú aj semiproporčné techniky hlasovania.

Na základe vzťahu medzi úrovňami delí Shugart a Wattenberg zmiešané volebné systémy na dva druhy. V prípade, že neexistuje vzájomný vzťah medzi nominálnou a úrovňou kandidátnych listín, hovoríme o tzv. väčšinových zmiešaných systémoch (*mixed-member majoritarian systems*, MMM). Takýto systém má väčšinové účinky. Je to v dôsledku toho, že výhodnejšia pozícia väčších politických strán v nominálnej úrovni nie je kompenzovaná na úrovni kandidátnych listín. Tento typ zmiešaných volebných systémov teda vedie k favorizovaniu veľkých strán. Druhým typom sú pomerné zmiešané systémy (*mixed-member proportional systems*, MMP). Takéto volebné systémy sa snažia brániť ďalšiemu vylepšovaniu ziskov víťazov v nominálnej úrovni hlasovania. Na úrovni kandidátnych listín sa zistí tzv. ideálna proporcia, ktorá určuje, koľko mandátov má byť každej strane pridelených. Následne sa táto hodnota porovná s počtom získaných mandátov politickou stranou v rámci nominálnej zložky a každej strane sa prideliť taký počet mandátov, aby bola dosiahnutá už spomínaná ideálna proporcionalita. V takomto prípade však má väčšinová zložka len doplnkovú úlohu, vďaka ktorej sa posilňujú väzby jednotlivých kandidátov vo volebnom obvode a ich voličov. Reálny dopad na podiel mandátov jednotlivých strán by mala jedine v prípade, že by strana získala viac kresiel na nominálnej úrovni ako na úrovni kandidátnych listín (Chytilík, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 239-240).

V závislosti od počtu kresiel distribuovaných na jednotlivých úrovniach sa menia proporčné účinky systému. Čím viac kresiel sa prideliť na úrovni kandidátnych listín, tým viac sa obmedzuje disproporčný vplyv nominálnej zložky a naopak.

Dôležitou premennou je aj počet hlasov, ktorými volič disponuje. Vo väčšine prípadov sú to dva hlasy, jeden pre kandidáta na nominálnej úrovni a jeden pre straníčku kandidátku. Existujú však aj systémy, ktoré poskytujú voličom len jeden hlas.

Počet a veľkosť volebných obvodov je ďalšou významnou premennou, ktorá ovplyvňuje proporcionalitu volebných výsledkov. Obecne platí, čím väčší volebný obvod, tým väčšia proporcionalita. Vplyv veľkosti volebných obvodov, ako aj uzatváracej klauzuly budú vysvetlené nižšie.

Posledné dve premenné sú doplnené Coxom a Schopom nad rámec prvých šiestich premenných, o ktorých uvažujú Shugart a Wattenberg.

Prvou je prirodzený prah, ktorý je odvodený od veľkosti volebných obvodov. V prípade malých volebných obvodov môže byť prirodzený prah väčší ako uzatváracia klauzula (viac vyššie).

Poslednou premennou je podoba kandidátnych listín. Jednotlivé kandidátne listiny sa môžu od seba líšiť tým, či sa môže kandidát uchádzať o víťazstvo ako na nominálnej úrovni, tak aj v rámci kandidátnej listiny strany. Vo väčšine prípadov je to kandidátom umožnené. Druhý rozdiel môže byť v tom, či majú voliči právo upravovať podobu kandidátnej listiny (napr. preferenčnými hlasmi) (Chytilík, Lebeda, Šedo, Čaloud 2009: 233-236).

Litva je príkladom väčšinového zmiešaného systému, resp. podľa typológie Massicotteho a Blaisea je Litva typom zmiešaného volebného systému nazývaného „navrstvenie“ (superposition). Časť kresiel je rozdelená väčšinovo a časť pomerne, pričom tieto dve úrovne sú od seba oddelené. V rámci väčšinovej zložky sa rozdeľuje 71 mandátov v jednomandátových volebných obvodoch a v rámci pomernej 70 mandátov v jednom celoštátnom volebnom obvode. Celoštátna volebná klauzula je stanovená vo výške 5%, resp. 7% pre koalície. Konkrétny spôsob prepočtu hlasov na mandáty bude popísaný v ďalšej kapitole.

5. Vývoj volebných systémov od obnovenia samostatnosti

V tejto kapitole bude popísaný vývoj volebných systémov od získania samostatnosti v roku 1990 v prípade Litvy, resp. v roku 1991 v prípade Estónska a Lotyšska. Taktiež bude vysvetlený princíp prepočtu hlasov na mandáty v jednotlivých krajinách.

5.1 Estónsko

Od nástupu Michaila Gorbačova k moci sa v estónskom prostredí začala rozvíjať opozícia a protisovietske hnutie. Vo februári 1989 vzniklo hnutie Estónskych občianskych výborov, ktoré predstavovalo alternatívnu k Ľudovej fronte. V roku 1990 zorganizovali Estónske občianske výbory voľby do Estónskeho kongresu, ktorý mal mať ako jediný orgán legitimitu vyjednávať o nezávislosti Estónska. 3. marca 1991 sa konalo referendum o nezávislosti, v ktorom sa 77,8% voličov vyjadrilo za obnovenie samostatnosti. Najvyššia rada Estónska nakoniec 20. augusta 1991 vyhlásila samostatnosť Estónska (Hloušek 2005: 589; Hrdličková 2004: 154 – 155).

Voľby v roku 1990 sa konali pomocou systému jedného prenosného hlasu. Volilo sa 105 poslancov. 101 mandátov sa obsadzovalo v 28 volebných obvodoch. O zvyšných 4 mandátoch sa rozhodovalo vo štvormandátovom obvode vyčlenenom pre vojenské posádky (Šedo 2006: 38).

Vo všetkých nasledujúcich voľbách sa však už využíval listinný pomerný systém. Voľby v roku 1992 sa konali v rámci 12 volebných obvodov. Mandáty sa pridelovali v troch skrutíniách. Priamy mandát bol zaručený kandidátovi, ktorého počet získaných hlasov sa rovnal alebo bol vyšší ako Hareová kvóta. V druhom skrutíniu sa pridelovali mandáty v rámci volebných obvodov stranám, ktoré okrem Hareovej kvóty museli prekročiť aj 5% celoštátnu uzatváraciu klauzulu. V treťom, celoštátnom skrutíniu sa využíval modifikovaný d'Hondtov deliteľ (Šedo 2006: 39; 1992 Riigikogu Elections Law). V nasledujúcich voľbách v roku 1995 sa zmenšil počet volebných obvodov na 11 (1994 Riigikogu Election Act). Výraznejšia zmena prišla s reformou pred voľbami v roku 1999. Kvôli existencii predvolebných koalícií, ktoré prispievali k následnej väčšej roztrieštenosti parlamentu a nestabilite vlády, došlo k zákazu koalíčných kandidátnych listín (Šedo 2006: 39). Voľby v roku 2003 po zmene volebného zákona opäť konali v rámci 12 volebných obvodov. Taktiež bolo prijaté opatrenie, podľa ktorého k zisku posledného mandátu distribuovaného vo volebnom obvode postačuje dosiahnutie 75% kvóty. Podľa týchto pravidiel sa konali aj voľby v roku 2007 a 2011. (Riigikogu Election Act (2002 as amended 2010)).

Tabuľka 4 Vývoj volebného systému v Estónsku

Rok	Typ	Mandáty	Počet obvodov (rozsah) ^a	Klauzula	Prevod hlasov na mandáty
1990	PR STV	105	29 (1-5)	-	STV
1992	PR L	101	12 (5-13)	5 ^b	H; md´H
1995	PR L	101	11 (8-11)	5 ^b	H; md´H
1999	PR L	101	11 (7-13)	5 ^b	H; md´H (bez koalícií)
2003	PR L	101	12 (6-12)	5 ^{bc}	H; md´H (bez koalícií)

^a Presný rozsah v prameňoch a literatúra kolísá, naše hodnoty odvodzujeme priamo či nepriamo z údajov uvádzaných volebnou komisiou (Vabariigi Valimiskomisjon)

^b Kandidát môže získať priamy mandát pokiaľ dosiahne v obvode Hareovu kvótu (bez ohľadu na zisk nominujúceho subjektu).

^c K zisku posledného stranického mandátu postačuje v obvodoch 75% kvóty.

PR STV – systém jedného peenosného hlasu, PR L – listinný pomerný volebný systém, md´H – modifikovaný d´Hondtov deliteľ, H – Hareova kvóta.

Prepočet hlasov na mandáty

Ako už bolo spomínané vyššie, v Estónsku sa prerozdeľujú mandáty v rámci troch skrutínií. V prvom skrutíniu sa vypočíta jednoduchá (Hareová) kvóta pre každý volebný obvod. Kandidát, ktorý počtom svojich hlasov túto kvótu dosiahol alebo prekročil, získava priamy mandát.

Druhé skrutínum sa tiež uskutočňuje na úrovni volebných obvodov. Zúčastňujú sa ho kandidátne listiny tých politických strán, ktoré získali aspoň 5% z celoštátne odovzdaných hlasov, teda ktoré prekročili uzatváraciu klauzulu. Každá kandidátka listina obdrží taký počet mandátov, koľkonásobne prekročila počtom získaných hlasov volebnú kvótu v príslušnom obvode. Zároveň sú však mandáty, ktoré strana získala v prvom skrutíniu tiež považované za mandáty politickej strany. Ak by teda malo byť kandidátnej listine v druhom skrutíniu pridelených 6 mandátov, ale v prvom skrutíniu už obdržala 2 priame mandáty, pridelené jej budú len 4 mandáty. Mandát však môže získať len kandidát, pre ktorého bolo odovzdaný počet hlasov dosahujúci aspoň 10% jednoduchej kvóty. Kandidátka listina obdrží navyše ešte jeden mandát v prípade, že hodnota jej zbytkových, nevyužitých, hlasov dosahuje aspoň 75% jednoduchej kvóty. Jeden mandát získa aj kandidátka listina, ktorej celkový počet získaných hlasov dosahuje aspoň 75% jednoduchej kvóty.

Mandáty, ktoré neboli pridelené na úrovni volebných obvodov budú pridelené vo forme kompenzačných mandátov v treťom celoštátnom skrutíniu. Zúčastňujú sa ho opäť len strany, ktoré prekročili 5% uzatváraciu klauzulu. Na pridelenie mandátov je využívaný modifikovaný d´Hondtov deliteľ s nasledovným číselným radom – 1; 2^{0,9}; 3^{0,9}; 4^{0,9} atď. To,

ktorým deliteľom sa začne celkový počet získaných hlasov jednotlivých strán deliť však závisí od počtu získaných mandátov na úrovni volebných obvodov. Vynechaný je počet prvých deliteľov zhodný s množstvom získaných mandátov v prvých dvoch skrutíniách. Na celkový počet hlasov strany, ktorá na úrovni volebných obvodov získala 3 mandáty, sa aplikuje rad deliteľov, počínajúc od 4^{0,9}. Mandáty budú postupne pridelované tým stranám, ktoré na príslušný mandát vykazujú najvyššiu hodnotu podielu. Mandáty obdržia najvyššie umiestnení kandidáti v rámci kandidátnej listiny, ktorí ešte nezískali mandát v prvých dvoch skrutíniách a ktorí získali aspoň 5 percent jednoduchej kvóty. V prípade, že nie je dostatočné množstvo kandidátov, ktoré túto hranicu prekročilo, mandát bude pridelený kandidátom z tej istej kandidátnej listiny, ktorí obdržali najvyššie percento hlasov z jednoduchej kvóty platnej v príslušnom volebnom obvode.

5.2 Lotyšsko

Cestu Lotyšska k samostatnosti môžeme sledovať už v druhej polovici 80. rokov. V tom období sa začalo prejavovať prevažne nacionalisticky orientované disidentské hnutie. Už od jesene 1986 začínajú protestné akcie. Na prelome 80. a 90. rokov vznikla Lotyšská ľudová fronta (LTF). Postupne sa vytvárali aj základy Lotyšského národného hnutia za nezávislosť (LNNK). V roku 1990 bol vytvorený aj Lotyšský národný kongres, ktorý bol zvolený občanmi, ktorí nadobudli lotyšské občianstvo na základe zákona platného v roku 1940.¹⁰ (Hricová 2004: 129 – 130). Kongres požadoval okamžitú samostatnosť. Vo voľbách do Najvyššieho soviету, ktoré sa konali 18. marca 1990, získali LTF spolu s LNNK 134 kresiel. Voľby sa konali pomocou dvojkolového absolútneho väčšinového systému, ktorý sa používal v 201 jednomandátových volebných obvodoch (Šedo 2006: 41). 4. mája 1990 vyhlásil Najvyšší soviет anexiu Lotyšska Sovietskym zväzom za neplatnú a oznámil svoj zámer obnovenia samostatnosti. O rok neskôr, 3. marca 1991 sa konalo referendum o nezávislosti republiky, ktorého sa zúčastnilo 87,6% lotyšských občanov a 73,6% z nich bolo za. Nakoniec bola dňa 21. augusta 1991 obnovená a medzinárodne uznaná samostatnosť Lotyšskej republiky (Bugajski 2002: 94).

Prvé voľby po obnovení samostatnosti sa konali v roku 1993. „Ich oneskorený dátum bol daný predovšetkým odkladaním rozhodnutia o tom, ktorým kategóriám obyvateľstva bude priznané aktívne volebné právo. Nakoniec sa ich mohli zúčastniť len obyvatelia, ktorí mali lotyšské občianstvo k 17.6. 1940 a ich potomkovia.“ (Pospíšil 2002: 208) Znamenalo to, že

¹⁰ Volebné právo teda nezískali tí, ktorí, resp. ktorých rodičia prišli do Lotyšska po roku 1940. (Hricová 2004:130).

veľké množstvo etnických Rusov malo odoprené volebné právo (Bugajski 2002: 95). Lotyšsko prešlo k listinnému pomernému volebnému systému. Počet kresiel sa znížil na 100. Lotyšsko sa rozdelilo do 5 volebných obvodov, v ktorých sa v priemere rozdeľovalo okolo 20 mandátov. Sú to 4 historické regióny a hlavné mesto Riga (Kubát 2004: 207). Zavedená bola 4% uzatváracia klauzula. Na prepočet hlasov sa používal deliteľ Sainte-Laguë (Law on Elections to the Fifth Saeima, 9 June 1992). V roku 1995 sa konali druhé, predčasné, voľby. Jedinou zmenou bolo zvýšenie uzatváracej klauzuly zo 4 na 5% (1995 Saeima Election Law). Takto nastavené parametre volebného systému sa používali bezo zmien v následných voľbách (1998, 2002, 2006, 2010) (The Saeima Election Law (1995 lastly amended 2006).

Tabuľka 5 Vývoj volebného systému v Lotyšsku

Rok	Typ	Mandáty	Početobvodov (rozsah)	Klauzula	Prevod hlasov na mandáty
1990	TRS	201	201	-	Absolútna väčšina
1993	PR L	100	5 (14-28)	4	S-L
1995, 1998, 2002	PR L	100	5 (14-28) ^a	5	S-L

^a Krajné hodnoty neboli vo všetkých prípadoch naplnené.
 TRS – dvojkolový väčšinový systém, PR L – listinný pomerný volebný systém, S-L – deliteľ Sainte-Laguë.

Zdroj: Šedo 2006: 42

Prepočet hlasov na mandáty

V Lotyšsku sa na prepočet hlasov na mandáty využíva nemodifikovaný deliteľ Sainte-Laguë. Všetky mandáty sú teda pridelené hneď v prvom skrutíniu.

Strany, ktoré sa chcú zúčastniť pridelovania mandátov, musia najprv prekročiť 5% celoštátnu uzatváraciu klauzulu. Zrátajú sa všetky platné volebné lístky odovzdané jednotlivým kandidátnym listinám v každom volebnom obvode. Počet odovzdaných volebných lístkov každej kandidátnej listine sa postupne delí číselným radom 1, 3, 5, 7 atď., až pokiaľ sa počet podielov nerovná počtu nominovaných kandidátov na listine. Podiely všetkých kandidátnych listín sa usporiadajú zostupne. V rámci volebných obvodov obdržia mandáty tie kandidátne listiny, ktoré majú najvyššie podiely. V prípade, že vykazujú dve kandidátne listiny rovnaký podiel hlasov na daný mandát, mandát bude pridelený kandidátnej listine, ktorá získala najviac hlasov vo všetkých volebných obvodoch. Ak by tieto kandidátne listiny boli registrované len v rámci jedného volebného obvodu, mandát bude pridelený kandidátnej listine, ktorá bola zaregistrovaná ako prvá (The Saeima Election Law).

5.3 Litva

Reformné tendencie sa začali v Litve prejavovať už koncom 80. rokov po nástupe Michaila Gorbačova. V litovskej spoločnosti panoval výrazný protisovietsky, resp. protiruský postoj. Tento postoj „bol výrazným pôvodným znakom litovskej cesty k samostatnosti a prechodu k demokracii. Oba hlavné typy politických elít – (post)komunistický a demokratický – sa totiž zhodovali v požiadavke na litovskú politickú autonómiu, resp. samostatnosť; na oba sa tak nutne v Moskve nahliadalo s podobným dešpektom.“ (Cabada, Ženíšek 2003: 125). Predstaviteľom demokratizačného prúdu v Litve bolo všeludové hnutie *Sajūdis (Lietuvos Persitvarkymū Sajūdis – Litovské prestavbové hnutie)*. Angažovali sa v ňom aj postkomunisti či reformovaní komunisti. Vo februári 1990 sa členovia Sajūdisu zúčastnili volieb do Najvyššej rady Litvy s veľkým úspechom. Obsadili 99 mandátov z celkového počtu 141. Usporiadalo sa referendum o obnovení nezávislosti. Zúčastnilo sa ho 80% voličov, z ktorých sa 90% vyslovilo za nezávislosť a demokratický vývoj Litvy. Samostatnosť Litvy bola nakoniec obnovená 11. marca 1990. (Cabada, Ženíšek 2003: 125-126).

Voľby v roku 1990 sa konali, dvojkolovým absolútnym väčšinovým volebným systémom v 141 jednomandátových volebných obvodoch. Pre platnosť volieb sa vyžadovala minimálne 50% účasť voličov v príslušnom volebnom obvode. Litva sa však po obnovení samostatnosti nevybrala smerom listinného pomerného volebného systému. Zavedený bol navrstvujúci zmiešaný volebný systém. Na základe volebného zákona z roku 1992 sa 71 mandátov zo celkového počtu 141 pridelovalo v jednomandátových volebných obvodoch. Použitý bol dvojkolový absolútny väčšinový systém.

V prípade, že v prvom kole nezíska žiadny kandidát absolútnu väčšinu, do druhého kola postupujú dvaja najúspešnejší kandidáti. Víťaz druhého kola však získa mandát len v prípade, že sa volieb v danom obvode zúčastnilo viac ako 40% oprávnených voličov. V opačnom prípade musia byť vypísané nové voľby (Cabada, Ženíšek 2003: 128 – 129; 1992 Law on Elections to the Seimas). Zvyšných 70 mandátov sa rozdeľovalo v pomernej zložke, v ktorej sa využíva listinný pomerný volebný systém v rámci jedného celoštátneho volebného obvodu. Na prevedenie hlasov na mandáty sa využíva Hareová kvóta spojená s metódou najväčších zbytkov.

Vo voľbách v roku 1992 bola stanovená 4% uzatváracia klauzula, ktorá sa však nevzťahovala na strany národnostných menšín. Volebná účasť musela byť minimálne štvrtinová (Šedo 2006: 42; 1992 Law on Elections to the Seimas). Pred voľbami v roku 1996

bola uzatváracia klauzula zvýšená na 5% pre samostatne kandidujúce strany, resp. na 7% pre koalície. (1996 Law on Elections to the Seimas of the Republic of Lithuania).

Pred voľbami v roku 2000 nastali zmeny vo väčšinovej zložky. Upustilo sa od dvojkolového absolútneho väčšinového systému v prostej relatívne väčšinového systému – First-Past-the-Post. V prípade účasti aspoň 40% voličov postačoval víťaznému kandidátovi zisk prostej väčšiny hlasov. Ak získali dvaja kandidáti rovnaký počet hlasov, víťazom sa stane starší kandidát (Law on Elections to the Seimas, As Amended 2000).

Vo voľbách v roku 2004 sa opäť použil absolútny väčšinový systém. Zmenili sa však podmienky minimálnej účasti v tejto zložke. Ak sa volieb zúčastní menej ako 40% voličov, víťazom sa stáva kandidát s najväčším množstvom hlasov, ktorý získal aspoň 1/5 hlasov všetkých zapísaných voličov. Ak nebude splnená táto podmienka, resp. ak pri účasti vyššej ako 40% nezíska žiadny kandidát absolútnu väčšinu hlasov, koná sa druhé kolo za účasti dvoch najúspešnejších kandidátov, v ktorom nie je stanovený limit minimálnej účasti. V prípade zhodného počtu získaných hlasov bude zvolený kandidát, ktorý získal viac hlasov v prvom kole. Ak sa počet hlasov týchto dvoch kandidátov zhodoval aj v prvom kole, víťaz bude určený pomocou losu. Voľby v roku 2008 sa konali podľa rovnakých podmienok. (Šedo 2006: 43; Law on Elections to the Seimas (1992, as amended 2008))

Tabuľka 6 Vývoj volebného systému na Litve

Rok	Typ	Mandáty	Počet obvodov (rozsah)	Klauzula	Prevod hlasov na mandáty	
1990	TRS	141	141	-	Absolútna väčšina	
1992	Sm.N	141	71	71	-	Absolútna väčšina
			70	1	4 ^b	H LR
1996	Sm.N	141	71	71	-	Absolútna väčšina
			70	1	5, 7 ^a	H LR
2000	Sm.N	141	71	71	-	Relatívna väčšina
			70	1	5, 7 ^a	H LR
2004	Sm.N	141	71	71	-	Absolutní Absolútna väčšina
			70	1	5, 7 ^a	H LR

^a Pre strany a pre koalície.
^b Nevzťahuje sa na strany národnostných menšín.
V rokoch 1992 – 2000 možné neobsadenie všetkých mandátov..
Vysvetlivky: TRS – dvojkolový väčšinový systém, Sm.N – navrstvujúci zmiešaný volebný systém, H – Hareova kvóta, LR – najväčší zbytok (spôsob pridelenia mandátov v poslednom skrutíniu, ak neboli rozdelené všetky mandáty).

Zdroj: Šedo 2006: 43

Prepočet hlasov na mandáty

V Litve sa na prepočet hlasov na mandáty v pomernej zložke využíva jednoduchá (Hareová) kvóta. Strany ktoré sa chcú zúčastniť distribúcie mandátov musia prekročiť 5%, resp. v prípade volebných koalícií 7% uzatváraciu klauzulu.

Už pred voľbami v roku 1996 bolo zavedené opatrenie, poľa ktorého sa rozdeľovania mandátov zúčastňujú subjekty, ktoré získali minimálne 60% hlasov. Ak by táto podmienka nebola splnená, distribúcie mandátov sa zúčastnia ešte také množstvo menších strany, ktoré neprekročili uzatváraciu klauzulu, aby bol dosiahnutý vyššie stanovený limit. Následne sa vypočíta jednoduchá kvóta potrebná k zisku jedného mandátu a jednotlivým stranám bude pridelených toľko mandátov, koľkonásobne prekročili volebnú kvótu. Nerozdelené hlasy budú pridelené pomocou metódy najväčších zbytkov. Ak by sa hodnoty zbytkov dvoch kandidátok zhodovali, mandát bude pridelený najprv tej kandidátke, ktorá získala väčší počet hlasov. V prípade že sa zhodujú aj tieto hodnoty, mandát bude pridelený najprv kandidátke, ktorá získala viac mandátov vo väčšinovej zložke (Law on Elections to the Seimas, 2004).

6. Komparácia volebných systémov

V tejto kapitole budú jednotlivé volebné systémy komparované pomocou kvantitatívnych metód, uvedených v kapitole 2. Zisťovaná bude ich miera proporcionality, miery nadreprezentácie a podreprezentácie jednotlivých parlamentných strán, fragmentovanosť parlamentov a nakoniec hodnoty prirodzených prahov v jednotlivých volebných obvodoch.

6.1 Proporcionalita volebných systémov

Proporcionalita, resp. disproporcionalita volebných systémov bude vypočítaná pomocou dvoch indexov. Budú nimi Loosemore-Hanbyho index disproporcionality (D) a RR index založený na alternatívnej metóde výpočtu proporcionality pomocou reálnych zbytkov. Výsledné hodnoty oboch indexov sa vždy pohybujú v rozmedzí 0 – 100, kde 0 znamená úplnú proporcionality a 100 úplnú disproporcionalitu. Hodnoty indexov budú vypočítané pre 5 posledných volieb v každej krajine.

Tabuľka 7 Hodnoty indexov D a RR v Estónsku

Strana	2011		2007		2003		1999		1995	
	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.
RE	28,6	33	27,8	31	17,7	19	15,9	18	16,2	19
K	23,3	26	26,1	29	25,4	28	23,4	28	14,2	16
IRL	20,5	23	17,9	19	-	-	-	-	-	-
M/SDE	17,1	19	10,6	10	7,0	6	15,2	17	6,0	6
ER	3,8	-	7,1	6	-	-	-	-	-	-
EME/ ERV	2,1	-	7,1	6	13,0	13	7,3	7	-	-
RP	-	-	-	-	24,6	28	-	-	-	-
I	-	-	-	-	7,3	7	16,1	18	7,9	8
EÜRP	-	-	-	-	2,2	-	6,1	6	5,9	6
EKE	-	-	-	-	-	-	7,6	7	-	-
KMÜ	-	-	-	-	-	-	-	-	32,2	41
VKR	-	-	-	-	-	-	-	-	5,0	5
Ostatné	4,6	-	3,4	-	3,2	-	8,9	-	12,6	-
D=	8,9		6,5		6,9		9,9		12,7	
RR=	12,5		9,5		12		16,2		20,8	

Zdroj: Vlastné výpočty autora na základe údajov z www.parties-and-elections.de a www.vvk.ee

Ako môžeme vidieť, Estónsko vykazuje spomedzi týchto troch krajín najmenšie priemerné hodnoty indexov disproportionality, ktoré mali až do posledných volieb klesajúcu tendenciu.

Najvyššie hodnoty oboch indexov môžeme sledovať vo voľbách v roku 1995. Tesne pred voľbami vznikli dve nové strany: Estónska vidiecka ľudová strana (EME) a stredopravá Reformná strana (RE). EME vytvorila predvolebnú koalíciu s Estónskou koalíčnou stranou (EKE) a pod hlavičkou Koalíčná strana a Únia vidieku (KMÜ) sa stali najúspešnejším politickým subjektom týchto volieb. Celkovo, pri volebnej účasti 68,9%, vyhrali voľby strany ľavého streda. Hodnota prepadnutých hlasov dosahovala hodnotu 12,7% čo výrazne ovplyvnilo proporcionalitu volebných výsledkov. Spolu s Estónskou stranou streda (K) vytvorila KMÜ koalíčnú vládu na čele s Tiit Vähim. Vláda však vydržala len 6 mesiacov kvôli škandálu, ktorý postihol Edgara Savisaara, predsedu strany K. Následne vytvorila KMÜ novú stredopravú koalíciu s RE. Ani táto koalícia však nemala dlhé trvanie a v roku 1997, po odstúpení 6 ministrov zo strany RE, bola nahradená menšinovou vládou Marta Siimana (Bugajski 2002: 50 – 52; Hloušek 2005: 596)

Dominantnou konfliktnou líniou bola okrem socioeconomickej aj línia nacionalistická. Kvôli početnej ruskej menšine sa strany delia na tri druhy. Prvým druhom sú strany, ktoré presadzujú značnú mieru autonómie etnických Rusov. O kompromisné riešenie sa snažia umiernené estónske formácie. Nakoniec existuje nacionalistický prúd, ktorý nepripúšťa žiadne ústupky voči ruskej menšine. (Hloušek 2005: 595 – 596)

Hodnota oboch indexov mala v nasledujúcich 3 voľbách klesajúcu tendenciu. Voľby v roku vyhrala Estónska strana stredu, avšak nedokázala zostaviť koalíciu. Zostavovanie vlády prešlo do rúk stredopravých strán. Zostavili ju nakoniec Pro Partia (niekedy nazývaná Vlastenecká únia – I), Reformná strana a Umiernení (M).

Vo voľbách v roku 2003 sa objavila nová strana Res Publica (RP), ktorá zaznamenala veľký zisk a skončila na druhom mieste. Voľby vyhrala strana K, ale opäť sa jej nepodarilo zostaviť koalíciu. Vládu nakoniec vytvorili RP a RE. Po viacerých problémoch však vláda v apríli 2005 padla a nahradila ju nová koalícia zložená z RE, K a Estónskej ľudovej únie (ERV). (Solvak 2008: 574 – 575)

Najnižšiu hodnotu indexov vykazovali voľby v roku 2007, kde $D=6,5$ a $RR=9,5$. Môžeme to pripísať najmä najnižšej hodnote prepadnutých hlasov (3,4%). Veľkým prekvapením bol veľký nárast volebného zisku Reformnej strany, ktorý dosahoval hodnotu 27,8%, čo bolo o 10% viac ako v predchádzajúcich voľbách. Prekvapením bol aj zisk 6 kresiel Zelenými (ER). RE vytvorilo koalíciu s Pro Patria a Res Publica (IRL) a Sociálne demokratickou stranou (SDE). (Solvak 2008: 576 – 577)

Mierny vzrast hodnôt indexu v roku 2011 spôsobil veľký počet prepadnutých hlasov. ER a ERV, ktoré získali v predchádzajúcich voľbách zhodne 7,1%, dosiahli v týchto voľbách zisky len 3,8%, resp. 2,1%. Celkový počet prepadnutých hlasov sa rovnal 10,5%. Vládu je tvorená stranami RE a IRL.

Na proporcionalitu nemajú drobné zmeny vo veľkostiach obvodoch vplyv. K relatívne nízkej hodnote indexov prispieva pridelovanie hlasov v troch skrutíniách. Tretie celoštátne skrutíniium do istej miery kompenzuje disproporcionálne výstupy menších volebných obvodov. V sledovanom období sa do parlamentu nedostala žiadna strana s menším ako 5% ziskom.

Tabuľka 8 Hodnoty indexov D a RR v Lotyšsku

Strana	2010		2006		2002		1998		1995	
	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.
V	31,2	33	-	-	-	-	-	-	-	-
SC	26	29	14,4	17			-	-	-	-
ZSS	19,7	22	16,7	18	9,4	12	-	-	-	-
NA	7,7	8	-				-	-	-	-
PLL	7,7	8	-				-	-	-	-
TP	-	-	19,6	23	16,6	20	21,2	24	-	-
JL	-	-	16,4	18	24,0	26	-	-	-	-
LPP-LC	-	-	8,3	10	-	-	-	-	-	-
TB/ LNNK	-	-	6,9	8	5,3	7	14,7	17	-	-
PCTVL	-	-	6,0	6	19,0	25	-	-	-	-
LPP	-	-	-	-	9,5	10	-	-	-	-
LC	-	-	-	-	4,9	-	18,1	21	14,7	17
TSP	-	-	-	-	-	-	14,1	16	5,6	6
LSDA	-	-	3,5	-	4,0	-	12,8	14	-	-
JP	-	-	-	-	-	-	7,3	8	-	-
DPS	-	-	-	-	-	-	-	-	15,2	18
TKL- ZP	-	-	-	-	-	-	-	-	15,0	16
TB	-	-	-	-	-	-	-	-	12,0	14
LVP	-	-	-	-	-	-	-	-	7,2	8
LZS	-	-	-	-	-	-	-	-	6,3	8
LNNK	-	-	-	-	-	-	-	-	6,3	8
LSP	-	-	-	-	-	-	-	-	5,6	5
Ostatné	5,7	-	7,2	-	6,9	-	11,3	-	12,0	-
D=	6,7		11,2		16,0		11,6		12,7	
RR=	8,5		16,0		23,9		13,3		21,2	

Zdroj: Vlastné výpočty autora na základe údajov z www.parties-and-elections.de a www.cvk.lv

Najvyššie hodnoty indexov môžeme v Lotyšsku vidieť vo voľbách v roku 1995 a 2002.

Voľieb roku 1995 sa zúčastnilo 19 politických strán a pri zvýšenej uzatváracej klauzuly (5%) oproti predchádzajúcim voľbám sa do parlamentu dostalo 9 z nich. Žiadna zo strán nezískala výraznejší náskok oproti ostatným. Najúspešnejšími stranami boli Demokratická strana Hospodár (DPS), Národné hnutie za Lotyšsko (TKL-ZP), Lotyšská cesta (LC) a strana Za vlasť a slobodu (TB). Spolu získali 65 zo 100 kresiel. Kvôli takto vysokej fragmentácii parlamentu, trvalo zostavovanie vlády viac ako 2 mesiace. Širokú vládnú koalíciu nakoniec vytvorili DPS, TB, LC, LNNK (Lotyšské národné hnutie za nezávislosť),

LVP (Strana Lotyšskej jednoty) a LZS (Lotyšský poľnohospodársky zväz). Na jej čele stál Andris Šķēle. Po rezignácii Šķēleho v roku 1997 vládla až do volieb v nasledujúcom roku dočasná vláda. (Bugajski 2002: 96)

Pred voľbami v roku 1998 založil Šķēle Národnú stranu (TP), ktorá sa aj stala víťazom volieb so ziskom 24 mandátov. Úspech zaznamenali aj ďalšie nové strany, akými boli Lotyšská sociálne demokratická aliancia (LSDA) a Nová strana (JP). TP a LNNK vytvorili predvolebnú koalíciu a vo voľbách získali 17 mandátov. LC bolo poverené zostavením vlády. Nová menšinová vláda nakoniec pozostávala z LC, TP/LNNK a JP. Po viacerých zmenách (JP bola nahradená TP, následne v roku 2000 vystúpili LC a TP/LNNK z koalície) tvorili vládu až do nasledujúcich volieb LC, TP, JP a TP/LNNK. (Hloušek 2005: 579 – 580)

Pred voľbami v roku 2002 vznikli opäť nové politické zoskupenia. Boli to najmä kresťanskodemokratická Lotyšská prvá strana (LPP) a liberálna strana Nová éra (JL). LZS zaznamenala návrat na politickú scénu v spojení s Lotyšskou stranou zelených (LZP) v bloku Zväz roľníkov a zelených (ZSS). Taktiež sa do predvolebnej koalície, pod názvom Za ľudské práva a jednotné Lotyšsko (PCTVL), spojili ľavicové formácie orientované na lotyšských Rusov. Voľby v roku 2002 pri volebnej účasti dosahujúcej hodnotu 71,5% vyhrali pravicové a stredopravé strany. Nová vláda sa skladala zo zástupcov JL, LPP, LZS, LZP a TP/LNNK. V roku 2004 bola sformovaná nová vláda, ktorú tvorili TP, JL, LPP a ZSS (Hloušek 2005: 581 – 582)

Tieto voľby boli poznačené veľkým prepadom preferencií LC a LSDA. Ich volebný zisk dosahoval hodnoty 4,9%, resp. 4%. To prispelo k celkovému najväčšiemu počtu prepadnutých hlasov (15,8%) za sledované obdobie. Najmä dôsledkom tohto faktu boli hodnoty indexov vo voľbách 2002 D=16,0 a RR=23,9.

Voľby v roku 2006 znamenali úspech pre vládnu koalíciu. TP získala 23 kresiel, ZSS 18 a koalícia LPP-LC 10, čo znamenalo tesnú väčšinu 51 kresiel. Novovzniknutá strana SC (Centrum harmónie), s veľkou podporou ruského obyvateľstva, obsadila 17 kresiel. Po páde vlády zostavil novú koalíciu Valdis Dombrovskis (JL) spolu so stranami, ktoré tvorili predchádzajúcu koalíciu.¹¹

Voľby v roku 2010 vyhrala Dombrovskisova koalícia Jednota (V) a vládu vytvorila spolu s Národnou alianciou (NA) a ZSS. TP vytvorila spolu s LPP-LC predvolebnú koalíciu pod názvom Za dobré Lotyšsko (PLL). Táto koalícia však získala len 8 kresiel. Tieto voľby znamenali aj veľký nárast preferencií SC.¹²

¹¹ <http://globaledege.msu.edu/countries/latvia/government/>

¹² <http://latviansonline.com/commentary/article/7231/>

Hodnoty indexov sa v Lotyšsku pohybujú vyššie než v prípade Estónska. Výnimkou sú posledné voľby v roku 2010. V Lotyšsku môžeme vo všeobecnosti, ako v prípade volieb v Estónsku v roku 2011, sledovať veľké množstvo prepadnutých hlasov. S výnimkou volieb v roku 2010, bola vždy táto hodnota vyššia než 10%. Najviac hlasov (15,8%) prepadlo vo voľbách v roku 2002.

Tabuľka 8 Hodnoty indexov D a RR v Litve

Strana	2008		2004		2000		1996		1992	
	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.
TS-LK	19,6	44	14,7	25	8,6	9	31,3	70	-	-
TPP	15,1	16	-	-	-	-	-	-	-	-
TT	12,7	15	-	-	-	-	-	-	-	-
LSDP	11,8	26	20,7	20	-	-	6,9	12	6,1	8
DP	9,0	10	28,4	39	-	-	-	-	-	-
LRLS	5,7	11			-	-	-	-	-	-
LCS	5,3	8	9,2	18	2,9	2	8,7	13	-	-
LLRA	3,8	2	3,8	2	2,0	2	3,1	1	-	-
LVP/ NDP	3,7	3	6,6	10	4,1	4	1,8	1	-	-
NS	3,7	1	-	-	-	-	-	-	-	-
LLS	-	-	11,4	10	17,3	33	1,9	1	-	-
SDK	-	-	-	-	31,1	51	-	-	-	-
NS-SL	-	-	-	-	19,6	29	-	-	-	-
LKDP	-	-	-	-	3,1	2	10,4	16	-	-
NKS	-	-	-	-	2,9	1	-	-	-	-
LLaS	-	-	-	-	1,3	1	-	-	-	-
LNPJL	-	-	-	-	1,2	1	4	1	-	-
LDDP	-	-	-	-	-	-	10,0	12	44,0	73
LMP	-	-	-	-	-	-	3,9	1	-	-
KDS	-	-	-	-	4,2	1	3,2	1	-	-
LDP/LT S	-	-	-	-	-	-	2,2	3	-	-
LPKTS	-	-	-	-	-	-	1,6	1	-	-
S	-	-	-	-	-	-	-	-	21,2	30
LKDP/ LDP/LP KTS	-	-	-	-	-	-	-	-	12,6	18

Strana	2008		2004		2000		1996		1992	
	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.	Hlasy %	Man.
KDS/ LNPJL	-	-	-	-	-	-	-	-	3,6	1
LLeS	-	-	-	-	-	-	-	-	2,1	4
LTS/NP	-	-	-	-	-	-	-	-	2,0	4
Nezávislí	-	4	-	6	-	3	-	4	-	1
Ostatné	8,6	-	5,2	-	1,7	-	10,9	-	6,0	-
D=	22,1		13,1		14,0		25,2		10,0	
RR=	38,5		36,8		28,7		40,6		29,2	

Zdroj: Vlastné výpočty autora na základe údajov z www.parties-and-elections.de a www.vrk.lt

Voľby v roku 1992 dosiahli 75,2% volebnú účasť a o zastúpenie v parlamente bojovalo sedemnást' strán. Jednoznačným víťazom volieb sa stala ex-komunistická Litovská demokratická strana práce, ktorá získala 73 zo 141 kresiel. Jej úspech je možné pričítať vnútornej fragmentovanosti hnutia Sajūdis (S), ktoré skončilo druhé so ziskom 30 kresiel. (Bugajski 2002: 132)

V reakcii na volebný neúspech hnutie Sajūdis transformovalo na novú stranu, ktorá dostala názov Vlastenecký zväz – Litovský konzervatívci (TS-LK). Už v komunálnych voľbách v roku 1995 bolo zrejmé že ľavicová LDDP stráca voličov práve v prospech pravicovej TS-LK. Tento trend sa potvrdil v parlamentných voľbách v roku 1996, kde LDDP obsadilo len 12 kresiel. TS-LK získala naopak 70 kresiel. Vytvorená bola teda pravicová vláda. Volebná účasť v týchto voľbách však oproti voľbám minulým výrazne klesla (zo 75% na 53%). (Bugajski 2002: 133)

Voľby v roku 1996 dosahujú celkovo najvyššie hodnoty oboch indexov za sledované obdobie – D=25,2 a RR=40,6. Okrem počtu prepadnutých hlasov je to spôsobené najmä nepomerným volebným ziskom TS-LK, ktorá s 31,3% odovzdaných hlasov získala takmer 50% mandátov. Je potrebné podotknúť, že na vysoké hodnoty indexov môže samotný typ zmiešaného volebného systému.

Pred voľbami v roku 2000 sa v Litve začala prejavovať tendencia k väčšej personalizácii politiky. Pre voličov sa stávali dôležitejší predstavitelia jednotlivých strán ako ich programové rozdiely. Za úspechom Novej únie – Sociálnych liberálov (NS-SL) stála najmä osobnosť Arturasa Paulauskasa, ktorý neúspešne kandidoval za prezidenta v roku 1998. Za podobný úspech môže ďakovať Litovská liberálna únia (LLS) jej predsedovi Rolandasovi Paksasovi, bývalému členovi TS-LK.

Vo voľbách v roku 2000 jasne zvíťazila Sociálne demokratická koalícia (SDK, označovaná ako Brazauskasova) pozostávajúca zo strán LDDP, LSDP a NDP. Ľavicová SDK získala 51 kresiel. Prevahu však získali, a nakoniec aj zostavili vládu, strany tzv. Koalície novej politiky (LLS, NS, LCS a MKDS), ktorá predstavovala liberálnu stredovú politiku. V roku 2001 sa však koalícia rozpadla a nový kabinet vytvoril Brazauskas. (Hloušek 2005: 561 – 564)

Tieto voľby vykazovali najnižšiu hodnotu $RR=28,7$ a výška $D=14,0$ bola porovnateľná s výškou $D=13,1$ v nasledujúcich voľbách.

Víťazom volieb v roku 2004 sa stala nová populisticky orientovaná Strana práce (DP) so ziskom 39 parlamentných kresiel. Pod vedením Brazauskasa bola vytvorená koaličná vláda pozostávajúca z ľavicových a centristických strán LSDP, NS, DP a LVP/NDP.

Dosiaľ posledné parlamentné voľby v roku 2008 zaznamenali nízku volebnú účasť 48,6%. Ich víťazom sa stala konzervatívna TS-LK, ktorá obsadila 44 parlamentných kresiel. TS-LK nakoniec aj zostavila vládnu koalíciu spolu s liberálnymi LRSL, LCS a so Stranou národnej obrody (TPP). (Mindaugas 2009: 331 – 332)

V prípade Litvy má na vysokú hodnotu indexov, ktoré sú v priemere najvyššie spomedzi troch pobaltských krajín, vplyv najmä samotný volebný systém. Navrstvujúci zmiešaný volebný systém, ako už bolo spomenuté vyššie, má väčšinové účinky. Dôvodom je fakt, že väčšinová a pomerná zložka hlasovania sú oddelené. Výhodná pozícia veľkých strán v rámci väčšinovej zložky nie je v pomernej zložke nijako kompenzovaná. Preto môžeme sledovať veľké výkyvy medzi percentom získaných hlasov a počtom získaných mandátov. V prípade Litvy nie je evidentná žiadna klesajúca či stúpajúca tendencia hodnôt indexov disproporcionality.

Vo všeobecnosti teda môžeme usúdiť, že v rámci sledovaného obdobia vykazuje Estónsko v priemere najproporčnejšie výsledky volieb.

6.2 Nadreprezentácia a podreprezentácia parlamentných strán

Stav, kedy získa každá strana také percento mandátov, aké získala percento hlasov, je len teoretický. V praxi takmer vždy dochádza k určitej deformácii týchto hodnôt, a teda k nadreprezentácii, resp. podreprezentácii jednotlivých strán v parlamente. Nakoľko zodpovedá zastúpenie strán v parlamente získaným hlasom, zistíme pomocou indexu deformácie (I). Ak je výsledok vyšší ako 1, znamená to, že strana je nadreprezentovaná. Ak vychádza výsledok nižší ako jedna, strana je naopak podreprezentovaná. Ideálny výsledok je 1.

Tabuľka 9 Hodnoty indexu deformácie (I) v Estónsku

Strana	2011	2007	2003	1999	1995
RE	1,14	1,10	1,06	1,12	1,16
K	1,10	1,10	1,09	1,18	1,11
IRL	1,11	1,05	-	-	-
M/SDE	1,10	0,93	0,80	1,11	0,98
ER	-	0,83	-	-	-
ERL	-	0,83	0,99	0,95	-
RP	-	-	1,13	-	-
I	-	-	0,95	1,11	1,00
EÜRP	-	-	-	0,97	1,00
EKE	-	-	-	0,91	-
KMÜ	-	-	-	-	1,26
VKR	-	-	-	-	1,00

Zdroj: vlastné výpočty autora

Z tabuľky 9 môžeme odvodiť hodnoty indexu deformácie v Estónsku, ktoré sa v skúmanom období pohybovali od 0,80 až do 1,26. Pri porovnaní hodnôt indexu deformácie s výsledkami volieb môžeme približne určiť, že strany, ktoré prekročili hranicu 15-17% získaných hlasov, sú v parlamente nadreprezentované a naopak, strany s nižšími volebnými ziskami sú väčšinou podreprezentované. Nie je to však jednoznačné. Vyskytujú sa aj výnimky. Vo voľbách v roku 1995 dosahovali EÜRP (Estónska zjednotená ľudová strana), I a VKR (Republikánska a konzervatívna ľudová strana) ideálnu hodnotu indexu $I=1,00$ pri volebnom zisku 5,9 %, 6% a 5% v tomto poradí.

Tabuľka 10 Hodnoty indexu deformácie (I) v Lotyšsku

Strana	2010	2006	2002	1998	1995
V	1,06	-	-	-	-
SC	1,12	-	-	-	-
ZSS	1,12	1,08	-	-	-
NA	1,04	-	-	-	-
PLL	1,04	-	-	-	-
TP	-	1,17	-	1,13	-
JL	-	1,10	1,08	-	-
LPP-LC	-	1,21	-	-	-
TB/ LNNK	-	1,16	1,32	1,16	-

Strana	2010	2006	2002	1998	1995
PCTVL	-	1,00	1,32	-	-
LPP	-	-	1,05	-	-
LC	-	-	-	1,16	1,16
TSP	-	-	-	1,14	1,07
LSDA	-	-	-	1,09	-
JP	-	-	-	1,10	-
DPS	-	-	-	-	1,18
TKL-ZP	-	-	-	-	1,07
TB	-	-	-	-	1,17
LVP	-	-	-	-	1,11
LZS	-	-	-	-	1,27
LNNK	-	-	-	-	1,27
LSP	-	-	-	-	0,89

Zdroj: vlastné výpočty autora

Na rozdiel od Estónska platí v Lotyšsku až na jednu výnimku, že strany ktoré sa dostanú do parlamentu sú vždy nadreprezentované. Výnimku predstavuje jedine Lotyšská socialistická strana (LSP), ktorá dosahovala vo voľbách 1995 index deformácie $I=0,89$. Odhliadnuc od tohto prípadu sa hodnoty indexu deformácie pohybujú v rozmedzí 1,00 – 1,32. Pri porovnaní s volebnými výsledkami sa však nedá nájsť presná korelácia medzi výškou nadreprezentácie a percentom získaných hlasov.

Tabuľka 11 Hodnoty indexu deformácie (I) v Litve

Strana	2008	2004	2000	1996	1992
TS-LK	1,59	1,20	0,74	1,59	-
TPP	0,75	-	-	-	-
TT	0,83	-	-	-	-
LSDP	1,56	0,69	-	1,23	0,93
DP	0,79	0,98	-	-	-
LRLS	1,37	-	-	-	-
LCS	1,08	1,39	0,48	1,06	0,56
LLRA	0,37	0,37	0,72	0,23	-
LVP	0,57	1,08	0,68	0,39	-
NS	0,19	-	-	-	-

Strana	2008	2004	2000	1996	1992
SDK	-	-	1,05	-	-
NS-SL	-	-	1,05	-	-
LKDP	-	-	0,45	1,09	-
NKS	-	-	0,24	-	-
LLaS	-	-	0,54	-	-
LNPJL	-	-	0,58	0,18	-
LDDP	-	-	-	0,85	1,18
LMP	-	-	-	0,18	-
KDS	-	-	0,17	0,22	-
LDP/LTS	-	-	-	0,96	-
LPKTS	-	-	-	0,44	-
S	-	-	-	-	1,00
LKDP/LDP /LPKTS	-	-	-	-	1,02
KDS/LNPJ L	-	-	-	-	0,19
LLeS	-	-	-	-	1,33
LTS/NP	-	-	-	-	1,4

Zdroj: vlastné výpočty autora

Najväčšie výkyvy v indexe deformácie môžeme pozorovať v Litve. Jeho krajné hodnoty sa pohybujú od $I=0,17$ pre stranu KDS vo voľbách v roku 2000 až po $I=1,59$ pre TS-LK vo voľbách v roku 2008. Na hodnoty tohto indexu má opäť veľký dopad najmä samotný zmiešaný volebný systém. Pri rovnakom percente získaných hlasov (3,7%) vo voľbách 2008 obdržala LVP/NDP 3 mandáty, zatiaľ čo NS len 1. Hranice nadreprezentácie a podreprezentácie nie je možné určiť.

6.3 Fragmentovanosť parlamentu

Fragmentovanosť, resp. roztrieštenosť parlamentných síl budeme skúmať pomocou indexu fragmentácie (F). Tento index nám určuje pravdepodobnosť, že dvaja náhodne vybraní poslanci sú členmi tej istej strany. Jeho hodnoty sa pohybujú od 0 (všetci poslanci sú z jednej strany) až do 1 (každý poslanec je z inej strany).

Tabuľka 12 Index fragmentácie (I) v Estónsku, Lotyšsku a Litve

Estónsko	2011	2007	2003	1999	1995
F=	0,74	0,77	0,79	0,82	0,76
Lotyšsko	2010	2006	2002	1998	1995
F=	0,75	0,83	0,80	0,82	0,87
Litva	2008	2004	2000	1996	1992
F=	0,83	0,85	0,77	0,72	0,66

Zdroj: vlastné výpočty autora

Z tabuľky môžeme usúdiť, že hodnoty indexov sa vo všetkých troch krajinách pohybujú, až na jednu výnimku, od 0,72 až do 0,87, čo naznačuje multipartizmus. V Estónsku postupne klesá počet parlamentných strán. Vo voľbách v roku 1995 a 1999 sa do parlamentu dostalo 7 strán, v nasledujúci dvoch voľbách 6 a v posledných parlamentných voľbách len 4. Navyše v posledných dvoch voľbách si tri najsilnejšie strany (RE, K a SDE) viac menej udržali výšku svojich volebných ziskov. Celkovo je stranícky systém Estónska pomerne stabilný. Práve strany ako RE, K a SDE sa dostali do parlamentu v každých voľbách. Menili sa len ich volebné zisky, ale dohromady získali vo všetkých voľbách priemerne okolo 50% mandátov. Veľký úspech novej strany je skôr zriedkavým javom. Jediný výrazný prípad sa stal v roku 2003 keď relatívne nová strana Res Publika získala 28 parlamentných kresiel.

V Lotyšsku sa priemerne dostane do parlamentu 5-7 strán, čomu aj zodpovedajú hodnoty indexu. Stranícky systém Lotyšska je však pomerne roztrieštený. Do parlamentu sa po každých voľbách dostanú 2-4 nové strany, prípadne novosformované predvolebné koalície. Vo voľbách v roku 1998 obsadili tieto nové formácie 63% a v roku 2002 dokonca 73% parlamentných kresiel! V posledných dvoch voľbách sa však podarilo vtedajším vládnym stranám získať väčšinu kresiel.

Do litovského parlamentu sa nikdy nedostalo menej ako 7 politických strán. Väčšinou však má po voľbách niekoľko strán len marginálne zastúpenie v parlamente (1-4 mandáty). Na rozdiel od Lotyšska získali nové politické formácie v posledných troch voľbách priemerne len okolo pätiny až štvrtiny mandátov. V Litve sa však prejavuje vysoká personalizácia politiky. Víťazom po sebe idúcich volieb sa zatiaľ nikdy nestala tá istá strana. Najväčší úspech väčšinou zaznamenávajú strany, ktoré prešli určitými zmenami za volebné obdobie (či už ide o vnútorné zmeny alebo vytvorenie predvolebnej koalície). Vysoký potenciál k úspechu majú aj populistické formácie (napr. DP v roku 2004).

Jediný prípad, kedy bola hodnota indexu fragmentácie nižšia než 0,7 boli voľby v roku 1992 v Litve. Vtedajšia hodnota indexu $F=0,66$ zodpovedá bipartizmu, čo však v tomto prípade nebola pravda (do parlamentu sa dostalo 8 politických strán). Nízka hodnota indexu je spôsobená tým, že dve najväčšie strany, LDDP a S, spolu obsadili 103 z celkového počtu 141 kresiel. Kvôli tomuto dôvodu sú hodnoty indexu fragmentácie v Litve väčšinou porovnateľne vysoké ako v Estónsku či v Lotyšsku. Vo voľbách v roku 2000 sa hodnota indexu rovnala 0,77 aj napriek tomu, že sa v parlamente nachádzalo 12 strán. Rovnakú hodnotu indexu dosiahlo aj Estónsko vo voľbách v roku 2007, keď sa do parlamentu dostalo len 6 strán. Zásadné však bolo, že v Litve obsadili v parlamente 3 najväčšie strany obsadili až 113 kresiel čo výrazne znížilo hodnotu indexu.

6.4 Prirodzený prah

Ako posledné budú vypočítané hodnoty prirodzených prahov (T') v jednotlivých volebných obvodoch. Postupovať sa bude podľa vzorcov uvedených v kapitole 2.4. Hodnota prirodzených prahov sa bude počítať v rámci posledných volieb v každej krajine.

Tabuľka 13 Hodnota prirodzených prahov (T') vo volebných obvodoch Estónska, 2011

Volebný obvod	Veľkosť obvodu	T_I Prah inklúzie	T_E Prah exklúzie	T' Prirodzený prah
Valimisringkond n. 1	9	2,78	8,33	5,56
Valimisringkond n. 2	11	2,27	6,81	4,54
Valimisringkond n. 3	8	3,13	9,38	6,26
Valimisringkond n. 4	14	1,79	5,36	3,58
Valimisringkond n. 5	6	4,17	12,50	8,34
Valimisringkond n. 6	5	5,00	15,00	10,00
Valimisringkond n. 7	8	3,13	9,38	6,26
Valimisringkond n. 8	8	3,13	9,38	6,26
Valimisringkond n. 9	7	3,57	10,71	7,14
Valimisringkond n. 10	8	3,13	9,38	6,26
Valimisringkond n. 11	9	2,78	8,33	5,56
Valimisringkond n. 12	8	3,13	9,38	6,26

Zdroj: vlastné výpočty autora na základe údajov z www.electionresources.org a www.vvk.ee

Tabuľka 14 Hodnoty prirodzených prahov (T') vo volebných obvodoch Lotyšska, 2010

Volebný obvod	Veľkosť obvodu	T_I Prah inklúzie	T_E Prah exklúzie	T' Prirodzený prah
Riga	29	1,64	1,82	1,73
Vidzeme	27	1,75	1,96	1,86
Latgale	16	2,86	3,45	3,16
Kurzeme	13	3,45	4,35	3,9
Zemgale	15	3,03	3,70	3,37

Zdroj: vlastné výpočty autora na základe údajov z www.electionresources.org a www.cvk.lv

Tabuľka 15 Hodnota prirodzeného prahu (T') v celoštátnom volebnom obvode Litvy, 2008

Volebný obvod	Veľkosť obvodu	T_I Prah inklúzie	T_E Prah exklúzie	T' Prirodzený prah
Litva	70	0,14	1,29	0,72

Zdroj: vlastné výpočty autora na základe údajov z www.electionresources.org a www.vrk.lt

Z pohľadu na tabuľku 13 vieme potvrdiť predpoklad, že s klesajúcou veľkosťou obvodu rastie hodnota prirodzeného prahu. Najmenší volebný obvod, v ktorom sa prideliuje 5 mandátov má najvyššiu hodnotu prirodzeného prahu ($T'=10,00$) a najväčší volebný obvod, v ktorom sa prideliuje 14 mandátov vykazuje naopak najnižšiu hodnotu prirodzeného prahu ($T'=3,58$).

Rovnako aj v prípade Lotyšska platí tvrdenie, že s klesajúcou veľkosťou obvodu rastie hodnota prirodzeného prahu. Hodnoty prirodzených prahov sa tu pohybujú od 1,73 až po 3,9. Veľkosti obvodov sú tu však pomerne väčšie ako v Estónsku a pohybujú sa od $M=13$ až po $M=29$. V Lotyšsku sa nenachádza žiadny volebný obvod s rovnakou veľkosťou ako niektorý volebný obvod Estónska, keď sa však pozrieme na 13-mandátový ($T'=3,37$) a 15-mandátový ($T'=3,9$) volebný obvod v Lotyšsku a 14-mandátový ($T'=3,58$) volebný obvod v Estónsku, vidíme, že hodnoty prirodzených prahov sú porovnateľne vysoké. Strany, ktoré sa chcú v Lotyšsku zúčastniť prerozdelenia mandátov však musia prekročiť 5% uzatváraciu klauzulu. Nízke hodnoty prirodzených prahov teda nemajú vplyv na výsledok volieb.

Nízka hodnota prirodzeného prahu v Litve zodpovedá veľkosti celoštátneho volebného obvodu ($M=70$). Pri využívaní 5% uzatváracie klauzuly, nemá prirodzený prah opäť žiadny vplyv na výsledok volieb.

Hodnoty prirodzených prahov nie sú v prípade Lotyšska ani Litvy determinantom výsledku volieb. V prípade Estónska je potrebné uviesť, že vďaka rozdeľovaniu mandátov v troch skrutíniách môže strana, v prípade prekročenia 5% uzatváracej klauzule, získať mandát aj bez dosiahnutia prirodzeného prahu vo volebnom obvode. To znamená že do určitej miery sú hodnoty prirodzených prahov v Estónsku irelevantné. Kvôli týmto dôvodom nie je možné jednoznačne určiť, v ktorej krajine majú politické strany jednoduchší prístup k mandátom.

7. Záver

Cieľom tejto práce bolo porovnať volebné systémy Estónska, Lotyšska a Litvy a zistiť aký majú vplyv na podobu volebných výsledkov a rozloženie síl v parlamente. Skúmané boli viaceré prvky volebných systémov.

Okrem toho boli v práci priblížené základné znaky pomerných volebných systémov a zmiešaných volebných systémov. Vysvetlený bol ich vplyv na proporcionalitu volebných výsledkov.

V práci bol opísaný aj vývoj jednotlivých volebných systémov. V priebehu skúmaného obdobia sa menili viaceré parametre v rámci volebných systémov týchto troch krajín. V Lotyšsku, ako aj v Litve bola zvýšená hodnota uzatváracej klauzuly zo 4% na súčasných 5%. V Litve tiež nastali zmeny vo väčšinovej zložke volebného systému. Pred voľbami v roku 2000 sa zmenil dvojkolový absolútny väčšinový systém na relatívne väčšinový systém, tzv. First-Past-the-Post. Od volieb v roku 2004 sa znovu používa pôvodný absolútne väčšinový systém. Počet volebných obvodov v Estónsku sa pred voľbami 1995 znížil z 12 na 11. Pred voľbami 2003 sa toto číslo opäť zvýšilo na 12.

Vo všeobecnosti sa tieto volebné systémy líšia vo viacerých parametroch, akými sú počet a veľkosť volebných obvodov, typ použitej volebnej formuly či v počte skrutínií. Estónsko a Lotyšsko, rovnako ako aj Litva v pomernej zložke volieb, majú taktiež rozdielnu podobu kandidátnych listín. Líšia sa najmä spôsobom pridelovania preferenčných hlasov a ich váhou. Zatiaľ čo v Estónsku musia udeliť voliči preferenčný hlas jednému kandidátovi, v Lotyšsku majú možnosť pridelenia preferencie ľubovoľnému počtu kandidátov. Na rozdiel od Estónska a Litvy, kde majú politické strany do určitej miery vplyv na konečné poradie kandidátov na kandidátnej listine, v Lotyšsku to závisí jedine od vôle voličov.

Ďalej boli skúmané účinky volebných systémov na výslednú podobu volieb. Z indexov proporcionality nám vyplýva, že v zásade naproporčnejšie výsledky produkuje estónsky volebný systém. Navyše hodnota indexov mala, s výnimkou posledných volieb, klesajúcu tendenciu. Naznačovalo to, okrem iného, že voliči si postupne zvykli na nastavenie systému, čo je možné sledovať aj na klesajúcom počte prepadnutých hlasov.

Práve množstvo prepadnutých hlasov ovplyvňovalo výšku indexov disproporcionality v Lotyšsku, kde ich len výnimočne prepadlo menej ako 10%.

Jednoznačne najvyššie hodnoty indexov môžeme sledovať v Litve. Ich výška je ovplyvňovaná najmä samotným volebným systémom. Navrstvujúci zmiešaný volebný systém

totiž v pomernej zložke nijako nekompenzuje výhodnejšiu pozíciu veľkých strán vo väčšinovej časti. Má výrazne väčšinové účinky.

Následne bol vypočítaný index deformácie pre parlamentné strany v jednotlivých krajinách. V Estónku sa pomyselná hranica medzi nadreprezentáciou a podreprezentáciou pohybuje v okolí 15-17% získaných hlasov. Ak strana túto hranicu prekročí, v parlamente bude nadreprezentovaná a naopak, ak získa menšie percento hlasov, v parlamente bude podreprezentovaná.. V Lotyšsku sa vyskytuje len jeden prípad podreprezentácie parlamentnej strany. Vo všeobecnosti však platí, že parlamentné strany sú vždy nadreprezentované. V Litve môžeme pozorovať najväčšie výkyvy medzi indexmi deformácie. Dôvodom je opäť podoba litovského volebného systému. Presnú hranicu medzi nadreprezentáciou a podreprezentáciou nebolo možné určiť.

Index fragmentácie potvrdil vo všetkých krajinách prítomnosť multipartizmu. Avšak v prípade Litvy môžu jeho hodnoty do istej miery zavádzať. Hodnota indexu pri účasti 12 strán v Litovskom parlamente bola totožná s hodnotou indexu pri účasti 6 strán v Estónskom parlamente.

Za najstabilnejší stranický systém spomedzi pobaltských krajín môžeme považovať estónsky. Trom najsilnejším stranám (RE, K a SDE) sa v posledných voľbách podarilo obhájiť ich postavenie z predchádzajúcich volieb. Navyše sa tieto tri strany dostali parlamentu po všetkých voľbách a dohromady získali v priemere 50% mandátov. Nové politické strany zaznamenali len zriedkavo obrovský úspech vo voľbách. Takýmto veľkým prekvapením bola v podstate len strana Res Publika, ktorá vo voľbách v roku 2003 získala 28 parlamentných kresiel.

Opačným príkladom je Lotyšsko, kde sa do parlamentu po voľbách dostali vždy 2 až 4 nové strany alebo novosformované predvolebné koalície. Tieto formácie získali v roku 1998 63% a v roku 2002 až 73% parlamentných kresiel. Avšak vládny koalíciami sa po posledných dvoch voľbách podarilo udržať väčšinu v parlamente.

Skúmaním hodnôt prirodzených prahov nebolo možné určiť, v ktorej krajine majú strany jednoduchší prístup k mandátom. V prípade Litvy a Lotyšska to bolo z dôvodu nízkej hodnoty prirodzených prahov, ktoré nepresahovali hodnotu uzatváracej klauzuly. V Estónku boli síce najvyššie hodnoty prirodzených prahov, avšak strany mohli získať mandát v treťom skrutíniu aj bez jeho prekročenia.

Na záver môžeme povedať, že všetky tri pobaltské krajiny s podobnou minulosťou sa vybrali cestou parlamentnej demokracie. Ich volebné systémy sa však vo viacerých aspektoch odlišujú a majú teda aj rozdielne účinky na volebné výsledky.

Summary

The goal of this thesis was to compare the effects of the electoral systems of Estonia, Latvia and Lithuania on the outcome of elections and on the representation of political parties in their legislative bodies. Various mathematical formulas were used to calculate the proportionality of the electoral systems, the overrepresentation and underrepresentation of the elected parties, the fragmentation of parties in the respective parliaments and, lastly, the value of natural thresholds in every electoral constituency of these countries.

By analyzing the results of these calculations, it was determined that the Estonian electoral system produces the most proportional outcomes. On the other hand, the Lithuanian electoral system has the most disproportional effect on the election results.

Secondly, we can establish that the political parties in Estonia that obtained more than 17 percent of all votes, were overrepresented in the parliament and parties that obtained less than 15 percent of all votes, were underrepresented. In Latvia, there was only one case of an underrepresented parliamentary party. Generally, every elected party is overrepresented in the parliament. In Lithuania it was not possible to determine a specific correlation between the percent of votes a party obtained and its representation in the parliament.

This study also showed that Estonia has the most stable party system out of the three Baltic states. On the other hand, in Latvia, the newly formed parties often acquire a significant amount of seats in the parliament each election.

The value of the natural thresholds in Latvia and Lithuania was smaller than the value of the legal threshold. This deemed the natural threshold as ineffective. The value of the natural threshold plays a bigger role in Estonia. However, its effectiveness is countered by the ability of parties to get elected without crossing the natural threshold.

Zoznam použitej literatúry

Literatúra

1. Bugajski, J. (2002): *Political Parties of Eastern Europe: A Guide to Politics in the Post-Communist Era*. New York: The Center for Strategic and International Studies.
2. Cabada, L.; Ženíšek, M. (2003): *Smíšené volební systémy*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
3. Dančák, B., Pospíšil, I., Rakovský, A. (1999): *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: International Institute of Political Science of Masaryk University.
4. Havlík, V.; Šedo, J.; Čaloud, D. (2004): Systémy poměrného zastoupení. In: Chytilík, R.; Šedo, J.: *Volební systémy*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 104-142.
5. Hloušek, V (2005): Pobaltské státy. In: Strmiska, M.; Hloušek V.; Kopeček, L; Chytilík, R.: *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, s. 551-602.
6. Hrdličková, B. (2004): Estonsko. In: Cabada, L.; Dvořáková, V. a kol.: *Komparace politických systémů III*. Praha: VŠE. s. 151 – 174.
7. Hricová, H. (2004): Lotyšsko. In: Cabada, L.; Dvořáková, V. a kol.: *Komparace politických systémů III*. Praha: VŠE. s. 129 – 149.
8. Chytilík, R.; Šedo, J.; Lebeda, T.; Čaloud, D. (2009): *Volební systémy*. Praha: Portál.
9. Katz, R. S. (1997): *Democracy and Elections*. New York: Oxford University Press,
10. Kubát, M. a kol. (2004): *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia.
11. Lebeda, T. (2001): Hlavní proměnné proporčních volebních systémů. In: *Sociologický časopis*, roč. 37, č. 4, s. 425-448.
12. Lebeda, T. (2006): Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů. In: *Sociologický časopis*, roč. 42, č. 5, s. 883-912.
13. Lebeda, T. (2008): *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum.

14. Lijphart, A. (1999): *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven: Yale University Press.
15. Millard, F. (2004): *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe*, New York: Palgrave Macmillan.
16. Mindaugas, J. (2009): The parliamentary election in Lithuania, October 2008. In: *Electoral studies*. Vol. 28, issue 2, pp. 329-333.
17. Morkes, J. (2008): Vliv kompenzačních mandátů na proporcionalitu výstupů volební soutěže. In: *European Electoral Studies*, roč. 3, č. 2, s. 162-177.
18. Novák, M. (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství.
19. Novák, M.; Lebeda, T. a kol. (2004): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
20. Pettai, V. (2004): The parliamentary elections in Estonia, March 2003. In: *Electoral studies*, vol. 23, issue. 4, pp. 828-834.
21. Pospíšil, I. (2002): Republika Lotyšsko. In: Fiala, P. – Holzer, J. – Strmiska, M. (2002, eds.): *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Mezinárodní politologicky ustav Masarykovy univerzity.
22. Rose, R. (ed.) (2000): *International Encyclopedia of Elections*. London: Macmillan Reference
23. Riedwyl, H.; Steiner, J. (1995): Review: What is Proportionality Anyway? In: *Comparative Politics*, vol. 27, no. 3, pp. 357-369.
24. Říchová, B. (2003): Komparativní metoda v politologii. In: Dvořáková, V. a kol.: *Komparace politických systémů I*. Praha: VŠE. s. 7-36.
25. Shugart, M. (2005): Comparative Electoral Systems Research. In: Gallagher, M.; Mitchell, P.: *The Politics of Electoral Systems*. New York: Oxford University Press.
26. Shugart, M.; Wattenberg, M. (eds.) (2001): *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* Oxford: Oxford University Press.
27. Solvak, M.; Pettai, V. (2008): The parliamentary elections in Estonia, March 2007. In: *Electoral Studies*, vol. 27, issue 3, pp. 574-577.
28. Šedo, J. (2006): *Volební systémy postkomunistických zemí*. Dizertační práce Brno: katedra politologie, FSS MU. Vedúci dizertačnej práce: Prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

29. Taagepera, R., Shugart, M. S. (1989): *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems* New Haven: Yale University Press.

Elektronické zdroje

Estónsko

1992 Riigikogu Elections Law

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=estonia&legislation=ee92>)

1994 Riigikogu Election Act

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=estonia&legislation=ee94>)

Riigikogu Election Act (2002 as amended 2010)

(http://legislationline.org/download/action/download/id/3375/file/Estonia_Parliament_Election_Act_2002_amended_2010_en.pdf)

Litva

1992 Law on elections to the Seimas

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=lithuania&legislation=lt92>)

1996 Law on Elections to the Seimas of the Republic of Lithuania

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=lithuania&legislation=lt96>).

Law on Elections to the Seimas, As Amended 2000

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=lithuania&legislation=lt20>)

Law on Elections to the Seimas (1992, as amended 2008)

(<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/9068>)

Pogorelis, R.: Modelling Electoral Choice From Election Results: An Example From Lithuania.

(<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/edinburgh/ws26/Pogorelis.pdf>)

Lotyšsko

Global Edge: Latvia Government (<http://globaledge.msu.edu/countries/latvia/government/>)

Ozoliņš, U. (2011): 2010 was turning point in Latvian politics. In: *Latvians Online*.

(<http://latviansonline.com/commentary/article/7231/>)

Law on Elections to the Fifth Saeima, 9 June 1992

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=latvia&legislation=lv92>)

1995 Saeima Elections Law

(<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp?country=latvia&legislation=lv95>)

The Saeima Election Law (1995 lastly amended 2006)

(<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/3766>)

Ostatné a obecné zdroje

Centrālā vēlēšanu komisij; www.cvk.lv

Election Resources on the Internet; www.electionresources.org

Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija; www.vrk.lt

Parties and elections; www.parties-and-elections.de

Vabariigi Valimikomision; www.vvk.ee

Zoznam použitých skratiek názvov strán a koalíc

Estónsko

- EKE – Estónska koaličná strana (*Eesti koondkerakond*)
- EME – Estónska ľudová strana (*Eesti maarahva erakond*)
- ER – Zelení (*Eesti Rohelised*)
- ERV – Estónska ľudová únia (*Eestimaa Rahvaliid*)
- EÜRP – Estónska zjednotená ľudová strana (*Eestimaa ühendatud rahvapartei*)
- I – Pro Patria (niekedy prekladaná ako Vlastenecká unie) (*Isamaaliit*)
- IRL – Pro Partia a Res Publica (*Isamaa ja Res Publica Liit*)
- K – Estónska strana stredu (*Eesti keskerakond*)
- KMÜ – Koaličná strana a Únia vidieku (*Koonderakond ja Maarahva Ühendus*)
- M – Umiernení (*Mõõdukad*)
- RE – Estónska reformná strana (*Eesti reformierakond*)
- RP – Res Publica (Zväz pre Estónsku republiku) (*Ühendus vabariigi Eest „Res Publica“*)
- SDE – Sociálne demokratická strana (*Sotsiaaldemokraatlik Erakond*)
- VKR – Republikánska a ľudová strana (*Vabariiklaste ja Konservatiivide Rahvaerakond*)

Litva

- DP – Strana práce (*Darbo partija*)
- KDS – Kresťansko-demokratická únia (*Krikščionių demokratų sąjunga*)
- LCS – Litovská únia stredu (*Lietuvos centro sąjunga*)
- LDDP – Litovská demokratická strana práce (*Lietuvos demokratinė darbo partija*)
- LDP (1990 – 1996) – Demokratická strana Litvy (*Lietuvos demokratų partija*)
- LDP (2004) – Strana liberálnych demokratov (*Liberalų demokratų partija*)
- LKD – Litevští křesťanští demokraté (*Lietuvos krikščionys demokratai*)
- LKDP – Litovská kresťansko-demokratická strana (*Lietuvos krikščionių demokratų partija*)
- LLaS – Litovský zväz slobody (*Lietuvos laisvės sąjunga*)
- LLeS – Zväz Poliakov v Litve (*Lietuvos lenkų sąjunga*)
- LLRA – Volebná akcia litovských Poliakov (*Lietuvos lenkų rinkimų akcija*)
- LLS – Litovská liberálna únia (*Lietuvos liberalų sąjunga*)
- LMP – Litovská strana žien (*Lietuvos moterų partija*)
- LNPJL – Litovská národná strana „Mladá Litva“ (*Lietuvių nacionalinė partija „Jaunoji Lietuva“*)
- LPKTS – Zväz litovských politických väzňov a (*Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga*)
- LRLS – Liberálne hnutie litovskej republiky (*Lietuvos Respublikos Liberalų Sąjūdis*)
- LSDP – Litovská sociálne demokratická strana (*Lietuvos socialdemokratų partija*);
- LTS – Litovská národná únia (*Lietuvių tautininkų sąjunga*)

LVP – Roľnícka strana Litvy (*Lietuvos valstiečių partija*)
MKDS – Moderná kresťansko-demokratická únia (*Modernųjų krikščionių demokratų sąjunga*)
NDP – Nová demokratická strana (*Naujosios demokratijos partija*)
NKS – Umiernená konzervatívna únia (*Nuosaikiųjų konservatorių sąjunga*)
NP – Strana nezávislosti (*Nepriklausomybės partija*)
NS – Nová únia – sociálni liberáli (*Naujoji sąjunga (socialliberalai)*)
NS-SL – Nová únia – sociálni liberáli (*Naujoji sąjunga (socialliberalai)*)
S – Sajūdis
SDK – Sociálne demokratická koalícia (*A.Brazausko socialdemokratinė koalicija*)
TPP – Strana národnej obrody (*Tautos Prisikėlimo Partij*)
TS-LK – Vlastenecký zväz (Litovskí konzervatívci) (*Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)*)
TT – Poriadok a spravodlivosť (*Tvarka ir Teisingumas*)

Lotyšsko

DPS – Demokratická strana Hospodár (*Demokrātiskā partija Saimnieks*)
JL – Nová éra (*Jaunais laiks*)
JP – Nová strana (*Jaunā partija*)
LC – Lotyšská cesta (*Latvijas ceļš*)
LKDS – Lotyšský kresťansko – demokratický svaz (*Latvijas kristīgo demokrātu savienība*)
LNNK – Lotyšská národná konzervatívna strana (*Latvijas Nacionāli konservatīvā partija*)
LSDA – Lotyšská sociálne demokratická aliancia (*Latvijas Sociāldemokrātu apvienība*)
LSP – Lotyšská socialistická strana (*Latvijas Sociālistiskā partija*)
LPP – Lotyšská prvá strana (*Latvijas Pirmā Partija*)
LVP – Strana lotyšskej jednoty (*Latvijas Vienības partija*)
LZS – Lotyšský poľnohospodársky zväz (*Latvijas zemnieku savienība*)
NA – Národná aliancia (*Nacionālā Apvienība*)
PCTVL – Za ľudské práva a jednotné Lotyšsko (*Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā*)
PLL – Za dobré Lotyšsko (*Per labu Latviju*)
SC – Centrum harmónie (Saskaņas centrs)
TB – Za vlasť a slobodu (*Tėvzemei un Brīvībai*)
TKL – ZP – Národné hnutí za Lotyšsko – Zígeristova strana (*Tautas kustība Latvijai (Zīgerista partija)*)
TP – Ľudová strana (*Tautas partija*)
TSP – Strana jednoty lidu (*Tautas saskaņas partija*)
V – Jednota (*Vienotība*)
ZSS – Zväz roľníkov a zelených (*Zaļo un Zemnieku Savienība*)

Projekt bakalárskej práce

Voľba témy

Skúmanie volebných systémov je významnou súčasťou politológie. Výsledky volieb totiž nezáležia len na tom, koľkí občania podporia svojim hlasom ktorú politickú stranu, ale sú tiež závislé na pravidlách jednotlivých volebných systémov. Bolo by mylné súdiť, že volebné systémy dvoch krajín majú rovnaký účinok na utváranie politického usporiadania a systém politických strán len kvôli faktu, že obe krajiny využívajú pomerný volebný systém. Existuje veľa faktorov, ktoré ovplyvňujú výstupy pomerných volebných systémov, akými sú veľkosť volebných obvodov, volebná formula či uzatváracia klauzula. Pri analýze volebných systémov musíme na tieto premenné prihliadať.

Témou komparácie volebných systémov sa zaoberajú mnohé práce odborníkov na politickú vedu, viaceré z nich sú zamerané aj na postkomunistické krajiny strednej a východnej Európy. Táto práca sa bude snažiť o bližšiu analýzu volebných systémov do parlamentov krajín Pobaltia, teda Litvy, Lotyšska a Estónska. Po páde komunistických režimov na prelome 80. a 90. rokov sa tieto tri krajiny, podobne ako väčšina krajín strednej a východnej Európy, vydali cestou k demokratickému štátnemu usporiadaniu. Po ich osamostatnení prešli všetky tri štáty reformami volebných systémov. Zatiaľ čo v Lotyšsku a Estónsku začal fungovať pomerný volebný systém, v Litve sa prešlo zmiešanému volebnému systému. Ďalším rozdielom sú veľkosti volebných obvodov. V Lotyšsku existuje 5 a v Estónsku 12 viacmandátových volebných obvodov, zatiaľ čo v Litve je pomerným systémom volených 70 poslancov zo 141-členného parlamentu v jednom celonárodnom volebnom obvode. Významný rozdiel je tiež vo volebnej formule. Lotyšsko využíva deliteľ Sainte-Laguë, Litva a Estónsko používajú Hareovu kvótu (Estónsko navyše v 3. skrutíniu využíva modifikovaného d'Hondta) k prepočtu hlasov na mandáty.

Cieľ práce

Ako už bolo spomenuté vyššie, táto práca sa bude zaoberať komparáciou volebných systémov krajín Pobaltia. Bude sa snažiť odpovedať na otázku, do akej miery sú výstupy jednotlivých volebných systémov proporcionálne. Práca bude členená na niekoľko častí. V úvode budú popísané jednotlivé kvantitatívne metódy, využité v práci. Nasledujúca časť sa bude venovať teoretickému vymedzeniu pomerných volebných systémov a popísané budú hlavné premenné, určujúce podobu volebného systému, a ich účinky na proporcionalitu. Ďalej budú v práci popísané aspekty jednotlivých volebných systémov Litvy, Lotyšska

a Estónska. Nakoniec budú porovnané všetky tri volebné systémy z hľadiska ich výstupov. Bude porovnaná miera ich proporcionality, podreprezentácie a nadreprezentácie jednotlivých politických strán, fragmentácie stranického systému a výška prirodzeného prahu.

Metodológia práce

K vypracovaniu tejto práce bude využitých niekoľko kvantitatívnych metód. Na určenie proporcionality jednotlivých volebných systémov budú využité dva indexy, menovite Loosemore-Hanby index a RR index . Ďalej bude zisťovaná miera nadreprezentácie, resp. podreprezentácie jednotlivých parlamentných strán pomocou indexu reprezentácie. Následne sa prejde k výpočtu prirodzeného prahu pre voľby komparovaných krajín pomocou prahu inklúzie a prahu exklúzie. Prah inklúzie nám udáva najmenšie potrebné percento hlasov na získanie jedného mandátu za predpokladu najpriaznivejších podmienok. Prah exklúzie naopak uvádza najvyššie percento hlasov, ktoré nevedú k získaniu mandátu za najhorších podmienok. Nakoniec bude využitý index fragmentácie používaný na meranie pravdepodobnosti, že dvaja náhodne vybraní poslanci parlamentu budú zástupcovia dvoch rozdielnych politických strán.

Predbežná štruktúra práce

1. Úvod
2. Výpis kvantitatívnych metód
3. Pomerné volebné systémy
4. Komponenty volebných systémov a ich komparácia
5. Porovnanie účinkov volebných systémov
6. Záver

Predbežný zoznam použitej literatúry

1. Birch, S. (2003): *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. Basingstoke – New York, Palgrave Macmillan.
2. Dančák, B., Pospíšil, I., Rakovský, A. (1999): *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: International Institute of Political Science of Masaryk University.
3. Farrell, D. M. (1997): *Comparing Electoral Systems*. New York, London: Prentice Hall, Harvester Wheatsheaf.

4. Fiala, P. – Holzer, J. – Strmiska, M. (2002, eds.): *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
5. Chytilík, R.; Šedo, J.; Lebeda, T.; Čaloud, D. (2009): *Volební systémy*. Praha: Portál.
6. Kubat, M. (2004): *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, Eurolex Bohemia.
7. Lebeda, T. (2001): Hlavní proměnné proporčních volebních systémů. In: *Sociologický časopis*, roč. 37, č. 4, s. 425-448.
8. Lebeda, T. (2006): Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů. In: *Sociologický časopis*, roč. 42, č. 5, s. 883-912.
9. Lebeda, T. (2008): *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum.
10. Lijphart, A. (1994): *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945-1990*, New York: Oxford University Press.
11. Millard, F. (2004): *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
12. Novák, M. (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství.
13. Novák, M.; Lebeda, T. a kol. (2004): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
14. Rae, D. (1967): *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven: Yale University Press.
15. Strmiska, M.; Hloušek, V.; Kopeček, L.; Chytilík, R. (2005): *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál.
16. Šedo, J. (2007): *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
17. Taagepera, R., Shugart, M. S. (1989): *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems* New Haven: Yale University Press.